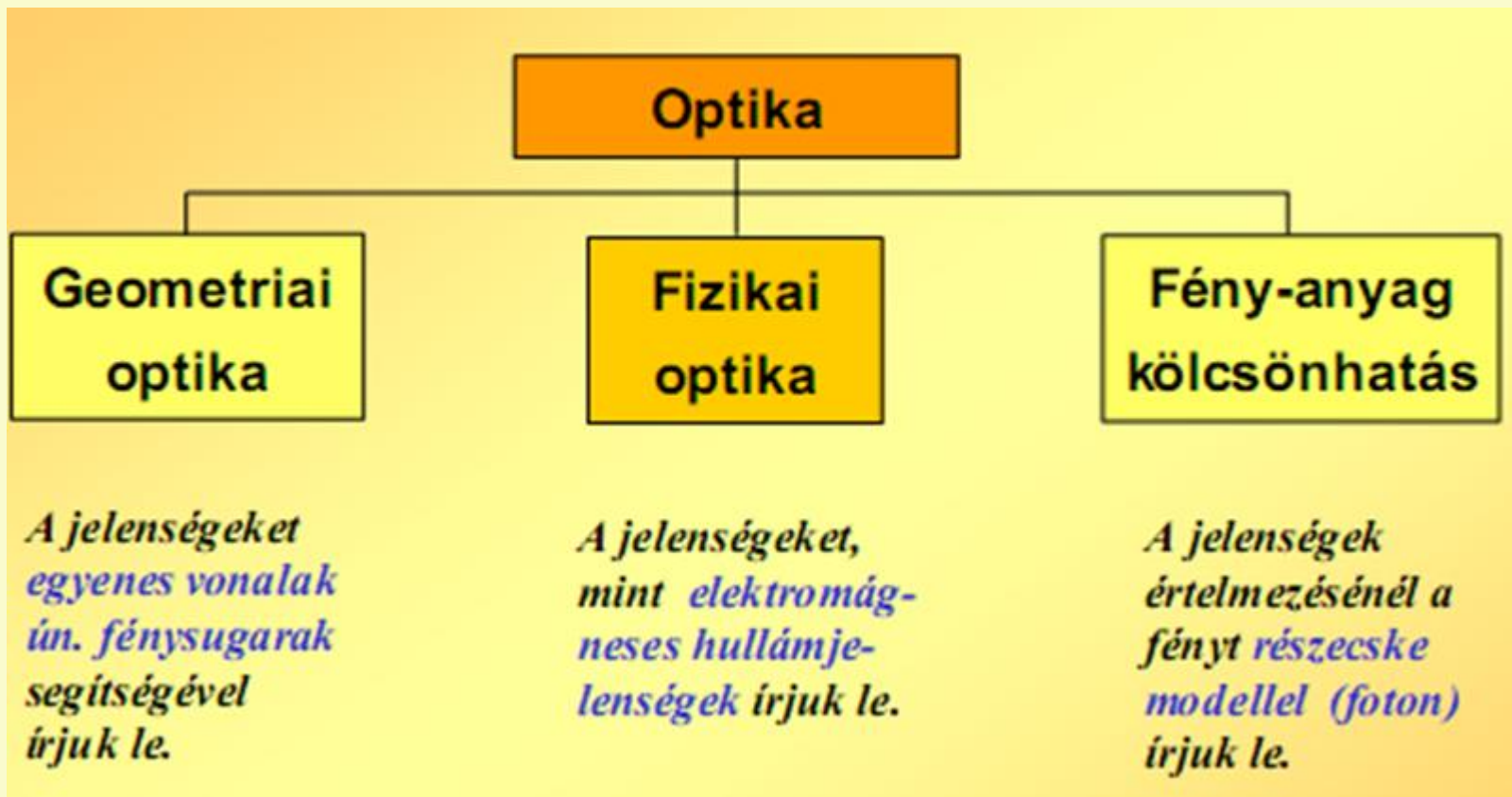

Optika Fénytan

A fény útjába kerülő akadályok és rések mérete

Sokkal nagyobb

A fény hullámhosszánál.

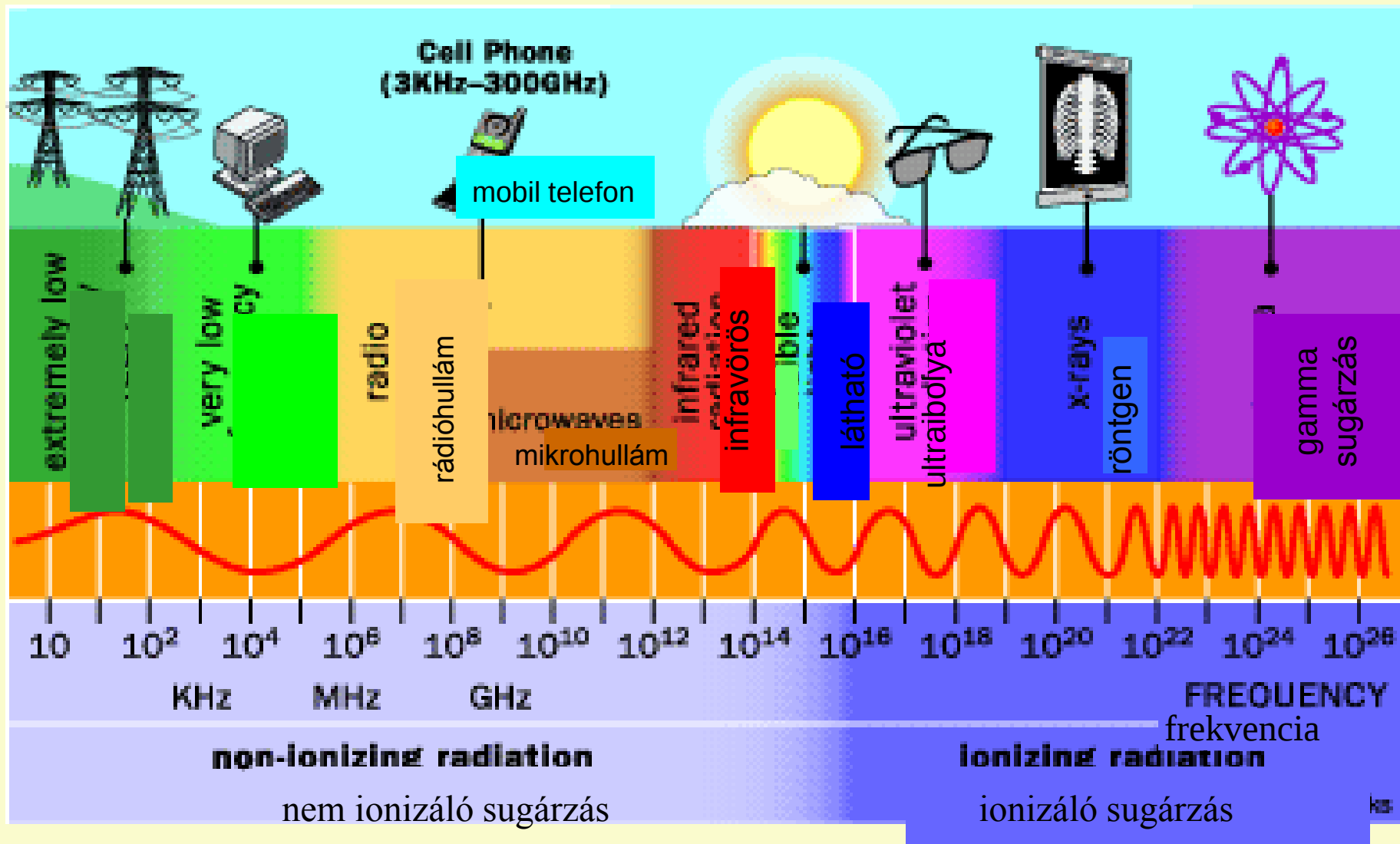

összemérhető

A fény hullámhosszával

A fény és rokonai

Látható fény

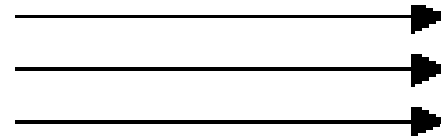

Sötét helyiségbe
szűk nyíláson fényt
vetítünk be,
oldalról **kéveszerű
fényjelenséget**
látunk. Ez a
fénynyaláb. A
nyílást egyre
szűkítve, a
**határeset a
geometriai vonallal
ábrázolható
fénysugár** .

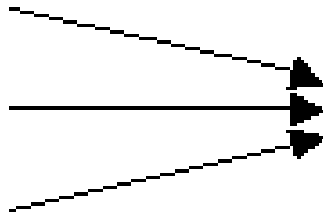
A fénysugár a fény útját jelöli, a fénynyaláb együtt haladó fénysugarak összessége.

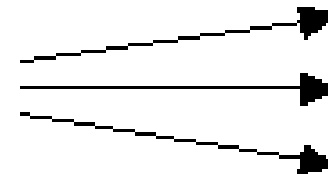
fénysugár

párhuzamos
fénynyaláb

összetartó
fénynyaláb

széttartó
fénynyaláb

Fényforrások

- **Valódi, vagy elsődleges fényforrásnak** nevezzük az önállóan világító testeket,
pl. a Nap, izzólámpa, lézerdióda, működő tűzhányó, zseblámpa, izzó parázs, gyertyaláng
- Az olyan testeket, amelyek csak a rájuk eső fény hatására láthatók, és ezáltal szerepelhetnek fényforrásként, a **másodlagos fényforrások**
pl. Hold, bolygók, vetítővászon, fal, ...stb.

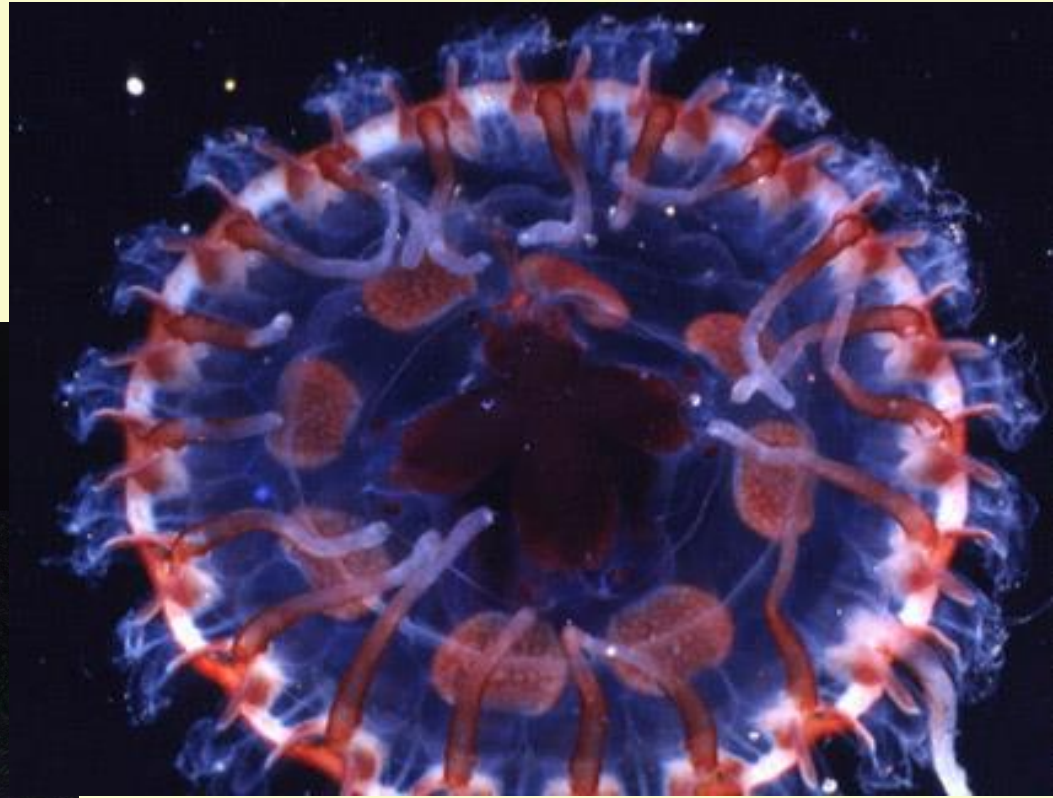
Élő fényforrások

Számos lumineszkáló (világító) élőlény létezik: baktériumok, gombák, egysejtűek, hidrák, férgek, szivacsok, korallok, medúzák, rákok, kagylók, csigák, tintahalak, soklábúak és rovarok.

A biolumineszcencia az élő szervezet által történő fénykibocsátás, amelynek során a biokémiai energia közvetlenül, hő fejlődése nélkül, fényenergiává alakul át.

A legismertebb biolumineszcens élőlény a szentjánosbogár

Világító polip és medúza

Mélytengeri világító halak

neonhal

A fény biológiai, kémiai hatásai

Fény hatására:

- ❑ A fényérzékeny lemez megfeketedik.
- ❑ A bőrünk leburnul.
- ❑ A talaj és vele együtt a környezet felmelegszik.
- ❑ A fényképek megsárgulnak.

**A fénynek energiája van, mert a testek állapotát képes megváltoztatni.
Kölcsönhatásra képes.**

Látás

Akkor látunk egy testet, ha róla fény jut a szemünkbe.

- A **fényforrások**ból közvetlen fénysugarak
- A **megvilágított tárgyakról** pedig visszavert fénysugarak érkeznek a szemünkbe.

Átlátszó és átlátszatlan anyagok

Átlátszó anyagok: átengedik a fénysugarakat

Pl: üveg, plexi, víz

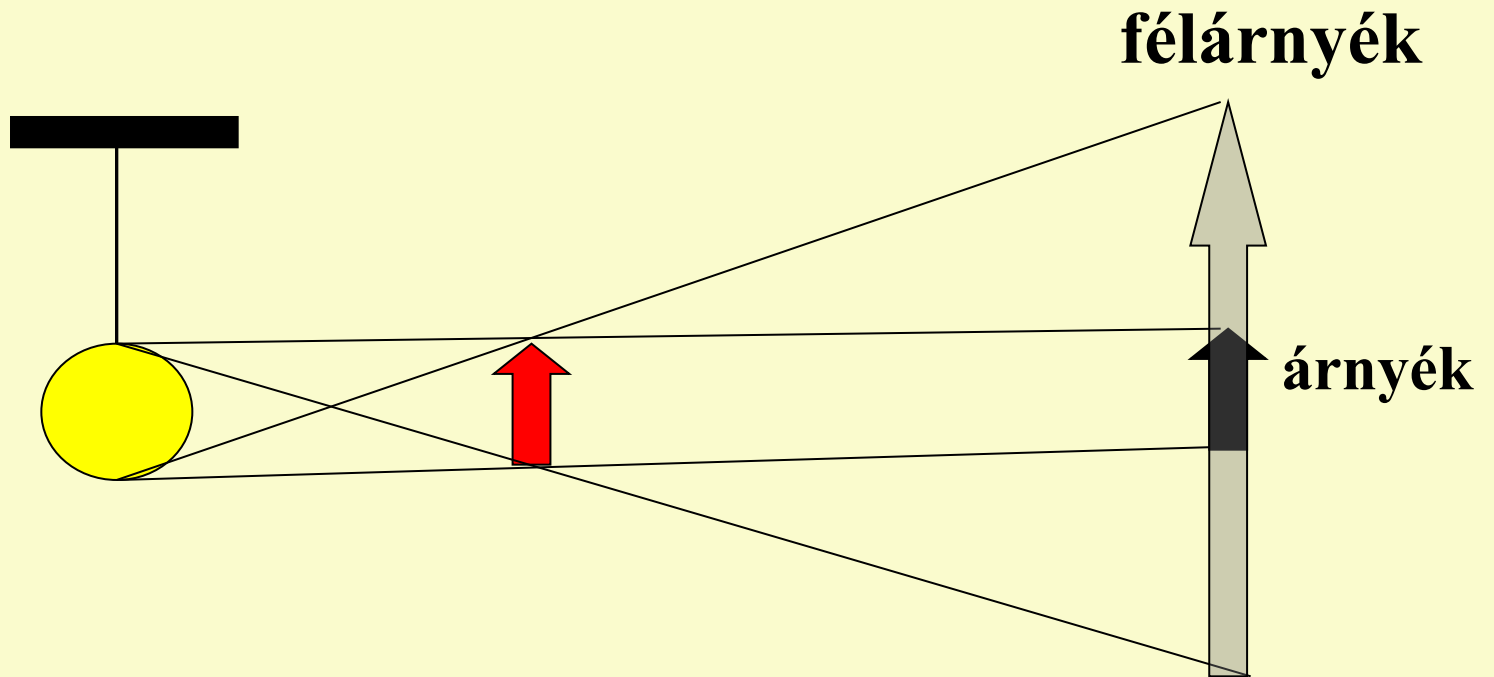
Átlátszatlan anyagok: nem engedik át a fénysugarakat

Pl: téglá, vas,

A fény terjedése

A fény egyenes vonalban terjed.

Következménye az árnyék.

A fény terjedése

A fény állandó sebességgel terjed!

- A fény terjedési sebessége vákuumban $c_v = 300\,000 \text{ km/s}$ Ez a *fénysebesség*.
- **Egyetlen test, hatás sem terjed ennél gyorsabban.** (határsebesség)
- Különféle anyagokban más-más a fény terjedési sebessége, ezért **az anyagok különböző optikai sűrűségűek.** (Optikailag az a közeg sűrűbb, amelyikben a fény lassabban terjed.)
- A fénysugarak útja megfordítható.

Egyszerű optikai eszközök

- Tükrök:
síktükör, homorú tükör, domború tükör
- Lencsék:
Domború lencsék:
melyeknek közepe vastagabb
Homorú lencsék: melyeknek a közepe
vékonyabb, mint a széle
- Egyéb: prizma

Képalkotás

A testeket ott látjuk, ahonnan a fény kiindul, vagy ahonnan kiindulni látszik, mielőtt a szemünkbe jut.

Tárgy: ahonnan a fénysugarak ténylegesen kiindulnak, azaz a fényforrás.

Kép: ahonnan az eszközön áthaladó fény kiindulni látszik

valódi kép: a szemünkbe érkező fénysugarak valóban metszik egymást, a kép megfelelő eszközzel (ernyő, film) adott helyen felfogható;

látszólagos kép: a szemünkbe érkező fénysugaraknak csak a meghosszabbításai metszik egymást, csak látszólag indul ki onnan a fény.

Az optikai eszközök a rájuk eső fény haladási irányát, terjedési tulajdonságait megváltoztatják.

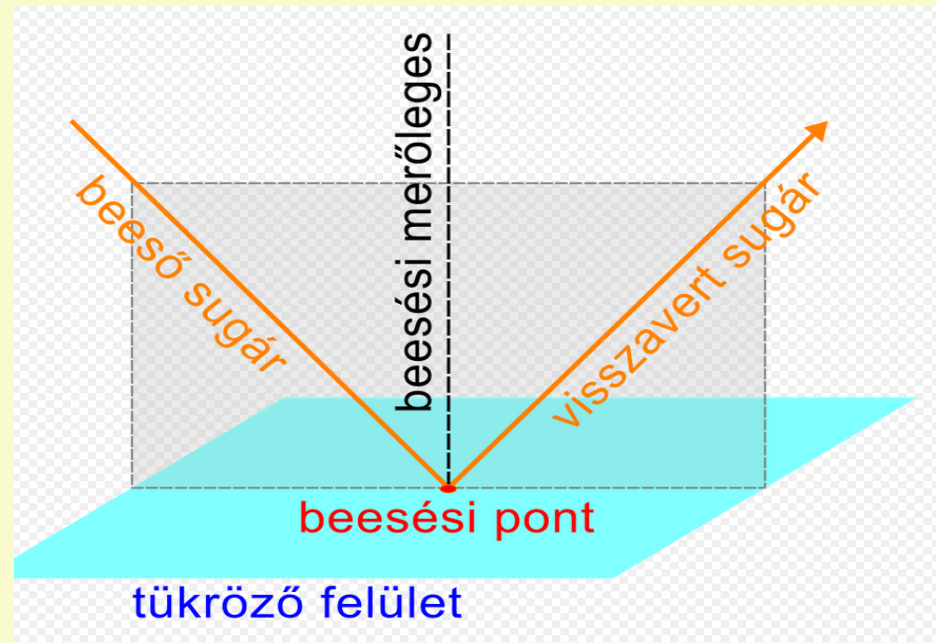
Ha egy fénysugár, amely egyenes vonalban terjed, valamely test vagy eltérő közeg határfelületére érkezik, akkor három dolog történhet:

- a fény egy része elnyelődik, és az anyagban hővé alakul
- a fény egy része visszaverődik;
- a fény egy része áthatol a határfelületen, behatol az új közegbe, ott tovább terjed.

A fényvisszaverődés törvénye: (1, 2)

- A beeső fénysugár, a beesési merőleges és a visszavert fénysugár egy síkban van.
- A visszaverődési szög egyenlő a beesési szöggel.

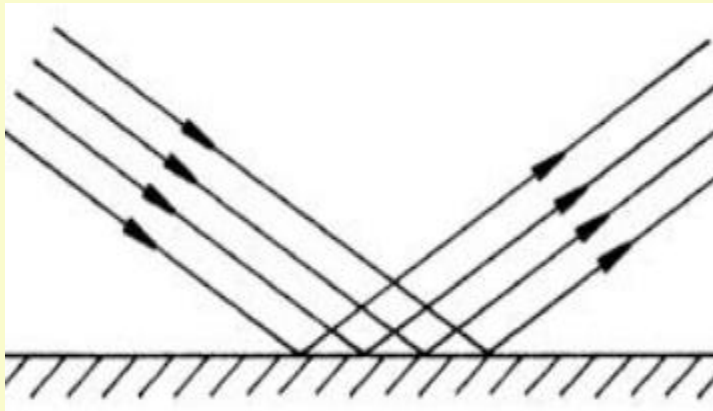
A törvényt Euklidesz
már Kr. e. 300 körül
megállapította.

A visszaverődés fajtái

Szabályos (tükrös)

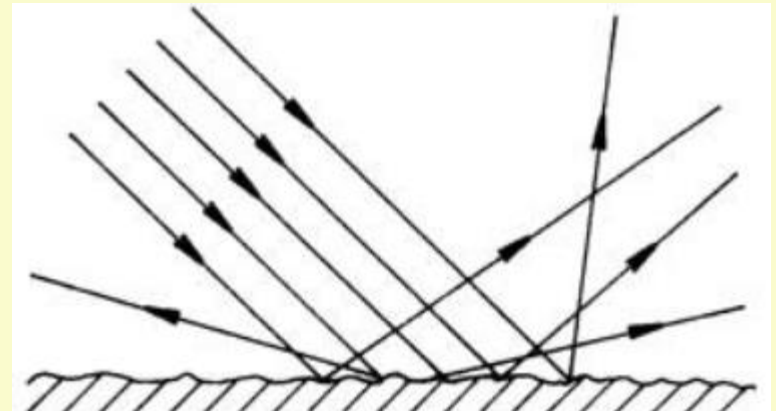
Ha a felületet párhuzamos fénysugarak érik, a visszavert sugarak is párhuzamosak lesznek.

Abban az esetben, ha a felület egyenetlenségei kisebbek, mint a fény hullámhossza.

Diffúz (szórt)

Ha a felületet párhuzamos sugarakkal világítunk meg, akkor a fénysugarak szabálytalanul, szétszóródva verődnek vissza.

Abban az esetben, ha a felület egyenetlenségei összemérhetőek, vagy nagyobbak mint a fény hullámhossza.

A TÜKRÖK FOGALMA, FAJTÁI

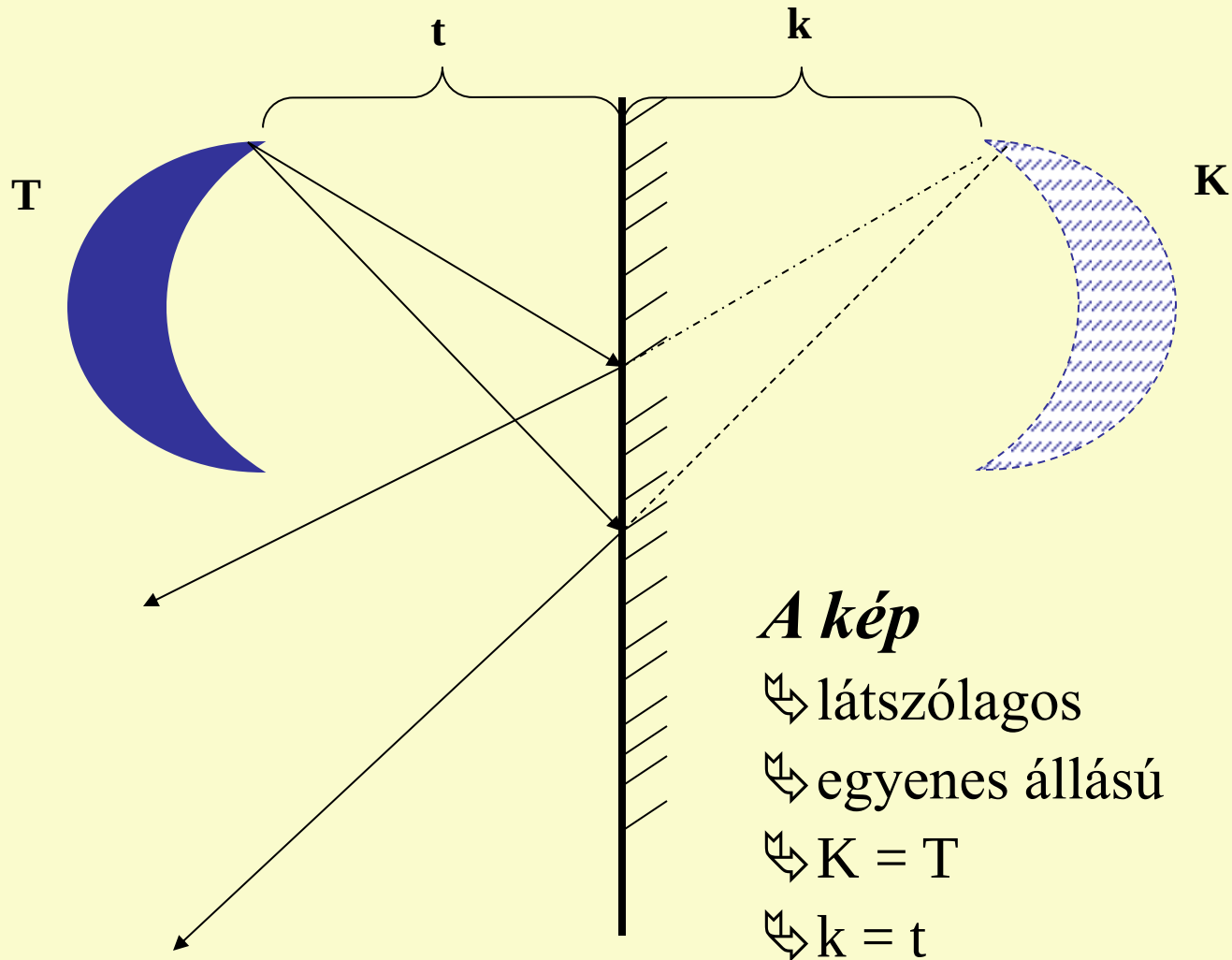
**A tükrök a fény visszaverődésén
alapuló eszközök.**

Fajtái:

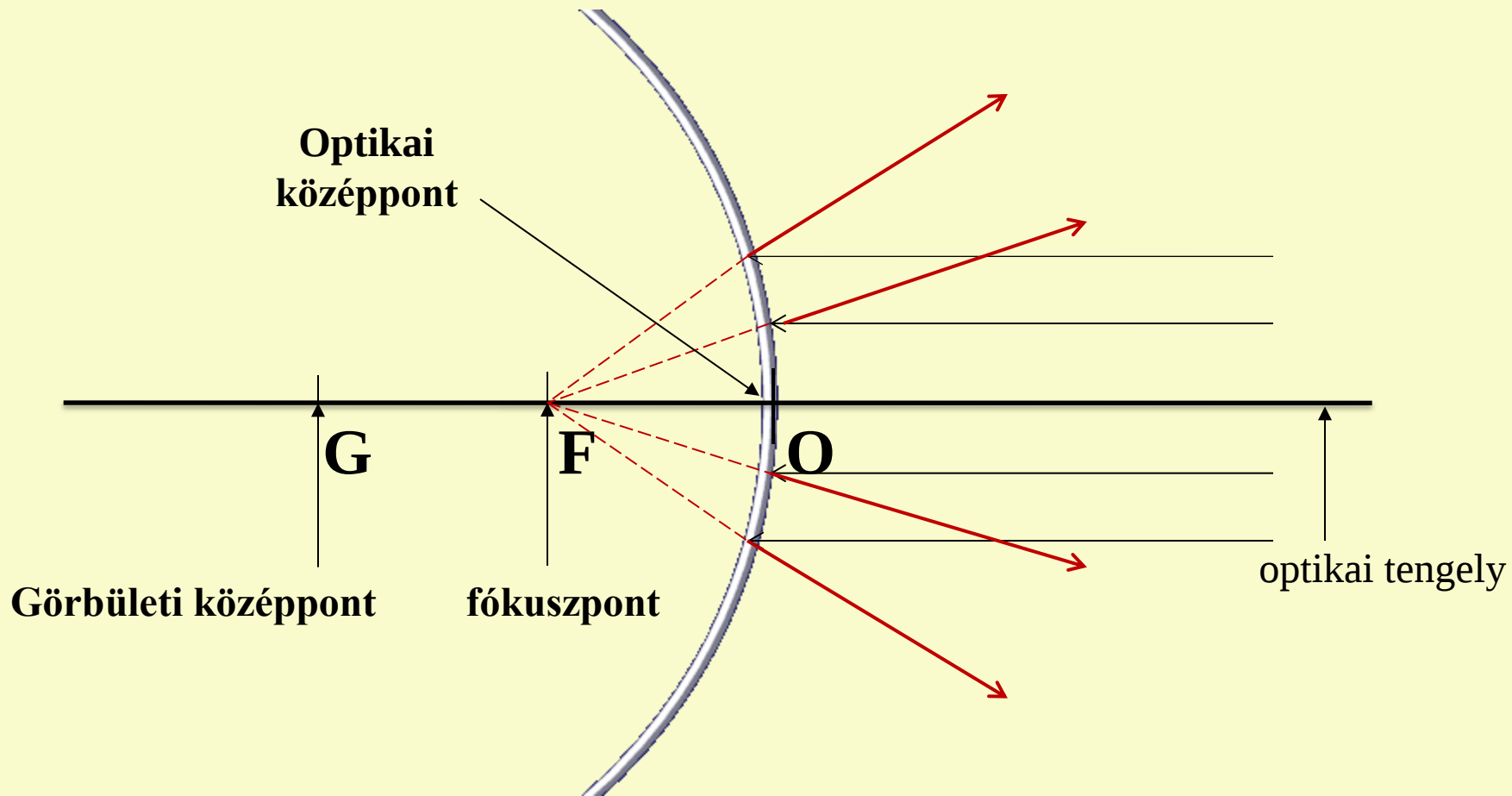
síktükör

**Gömbtükrök: domború tükrök
homorú tükrök**

A SÍKTÜKÖR KÉPALKOTÁSA

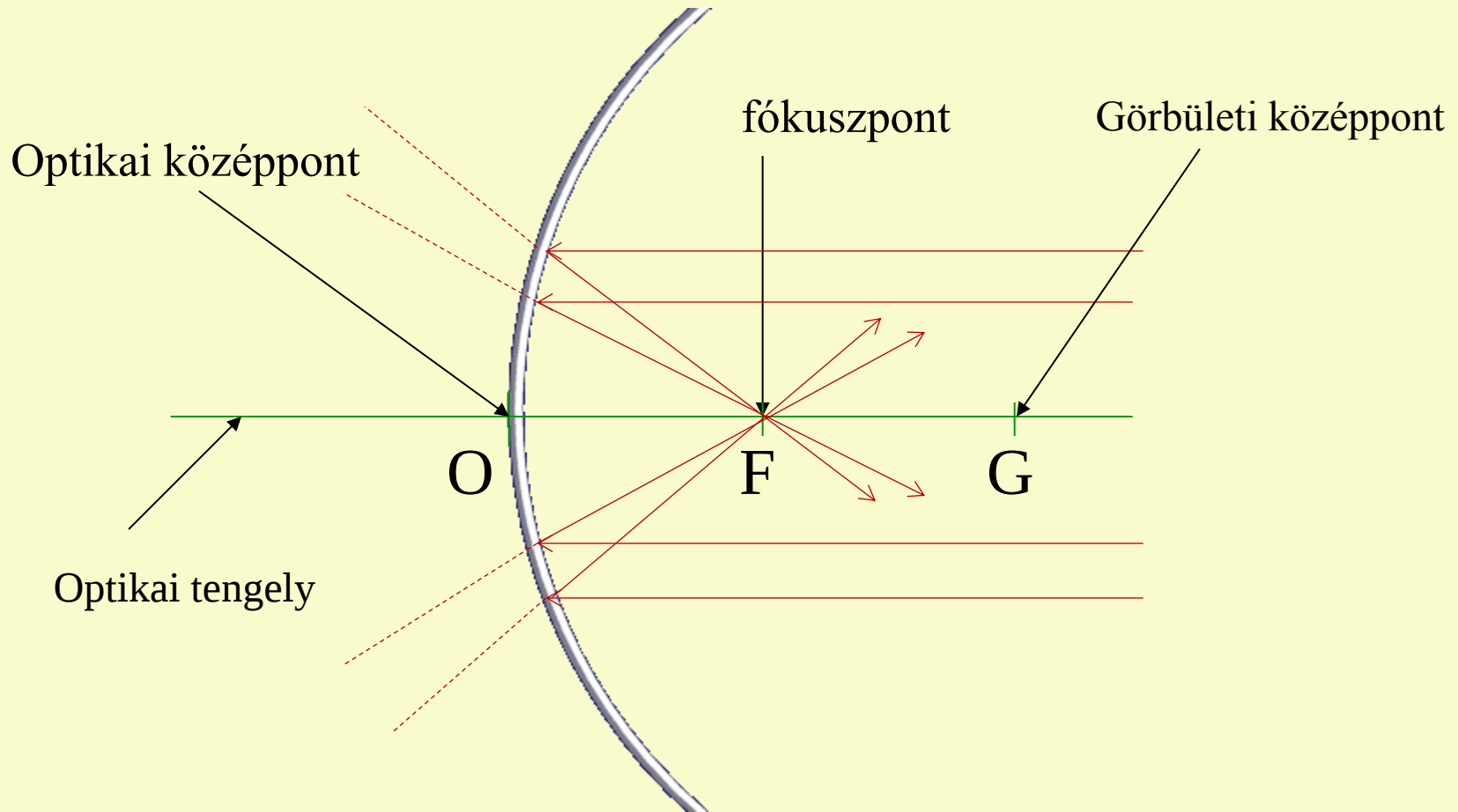

A domború tükör

A párhuzamos fénynyaláb a domború tükrön való visszaverődés után széttartó nyaláb lesz.

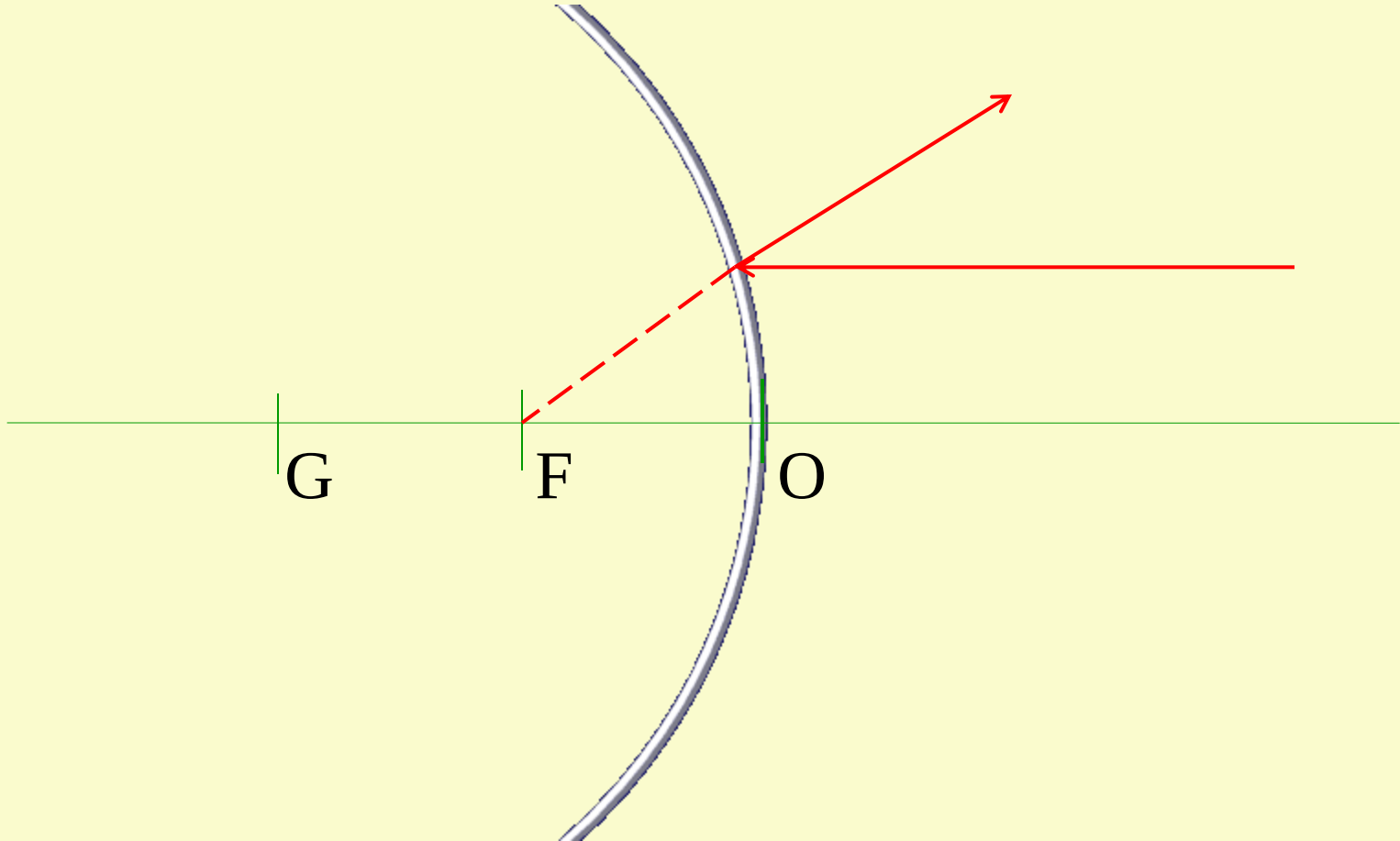
A homorú tükör

A párhuzamos nyaláb a homorú tükrön való visszaverődés után összetartó nyaláb lesz.

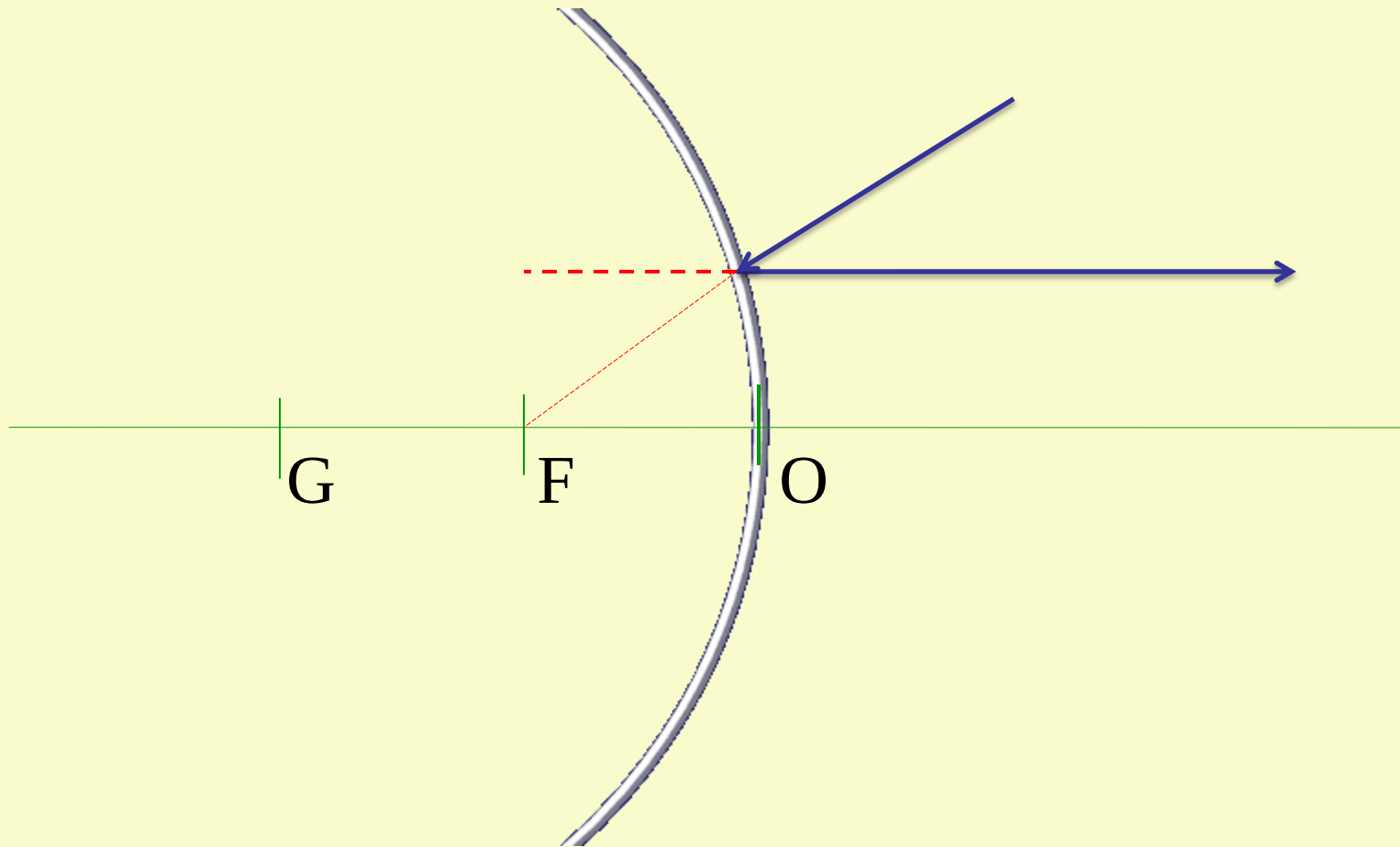
JELLEGZETES SUGÁRMENETEK DOMBORÚ TÜKÖR ESETÉN

1. Az optikai tengellyel párhuzamosan beeső
fény sugar domború tükör esetén

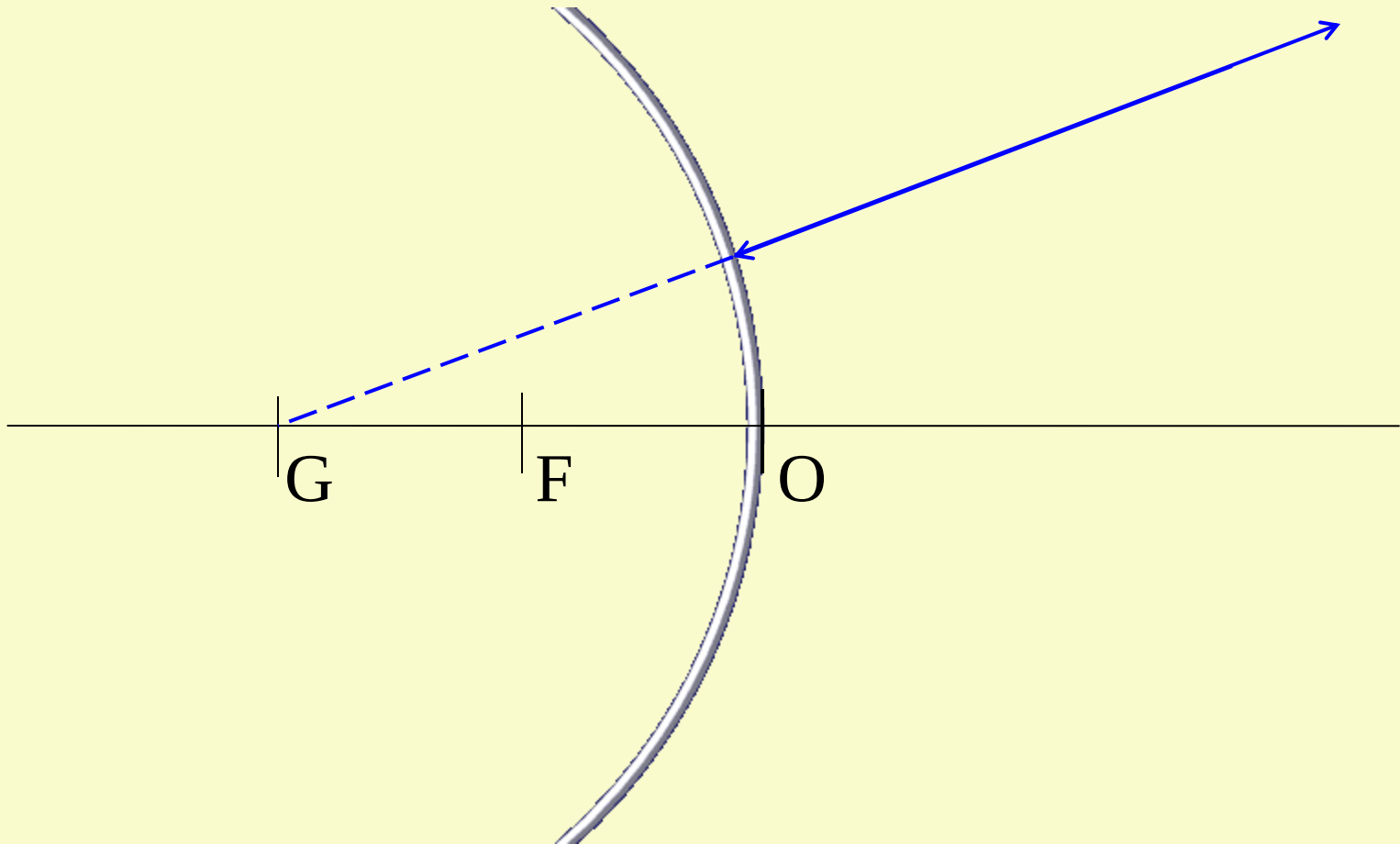
A visszavert fény sugar olyan, mintha a fókuszról indult volna ki.

2. A fókuszpont felé tartó beeső fénysugár domború tükör esetén

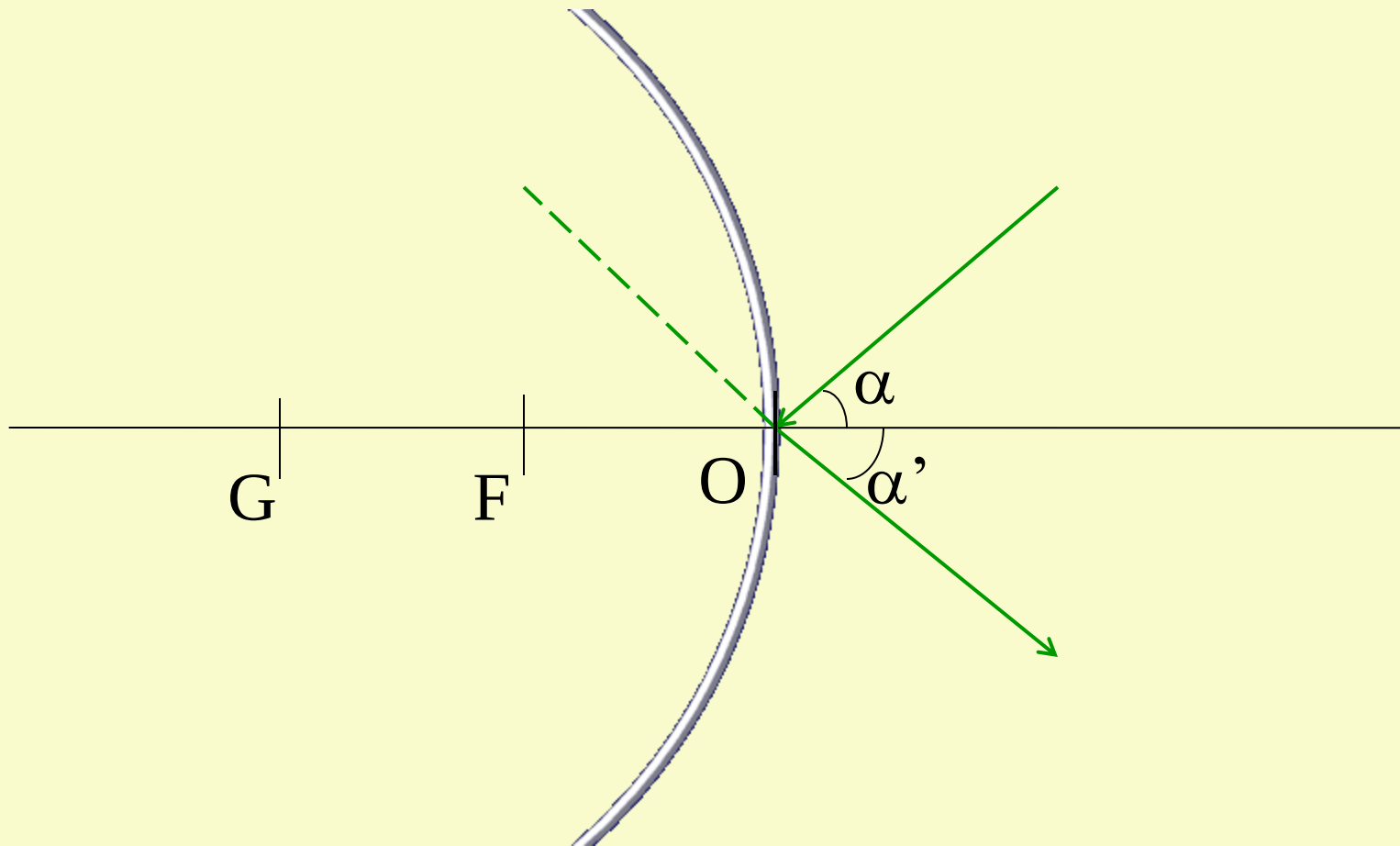
A fénysugár a fényvisszaverődés után párhuzamos lesz az optikai tengellyel.

3. A geometriai középpontba tartó beeső fénysugár domború tükör esetén

A visszavert fénysugár önmagába verődik vissza.

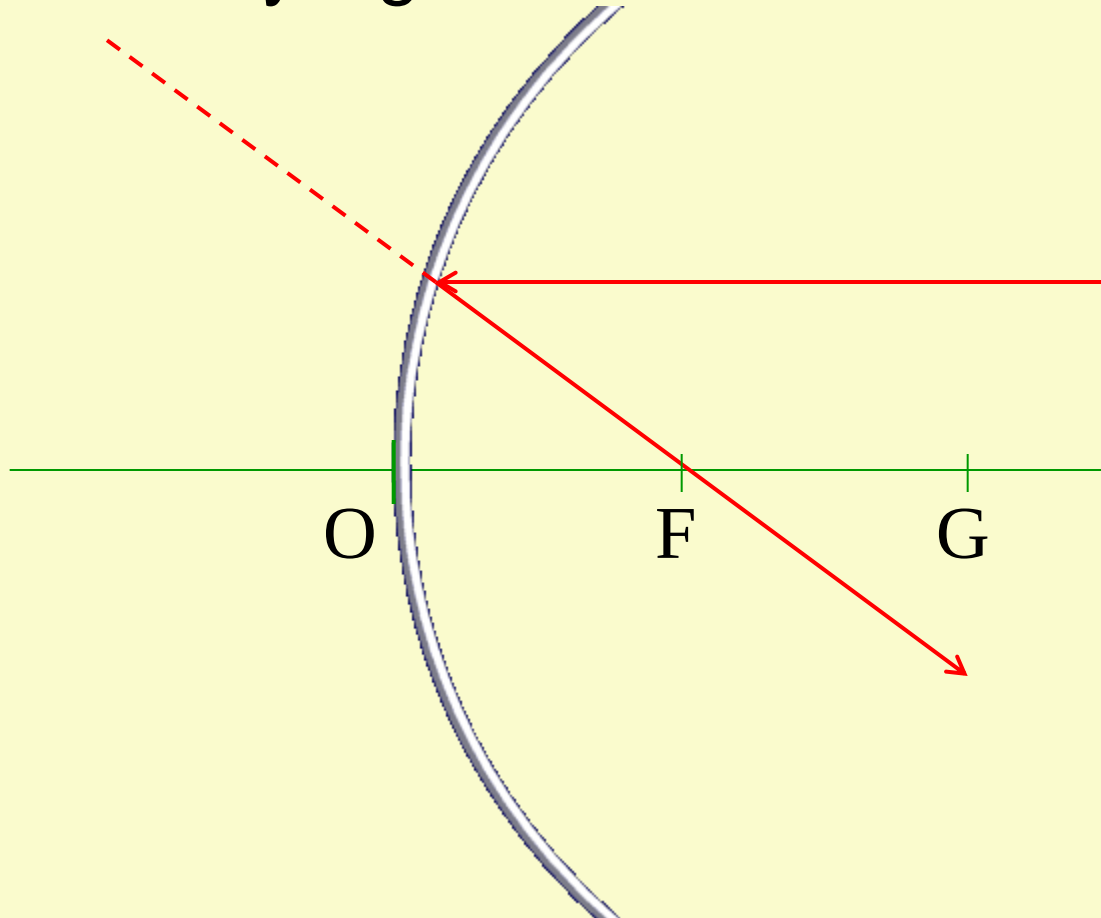
4. Az optikai középpontba tartó beeső fénysugár domború tükör esetén

A visszavert fénysugár azonos szög alatt verődik vissza.
($\alpha = \alpha'$)

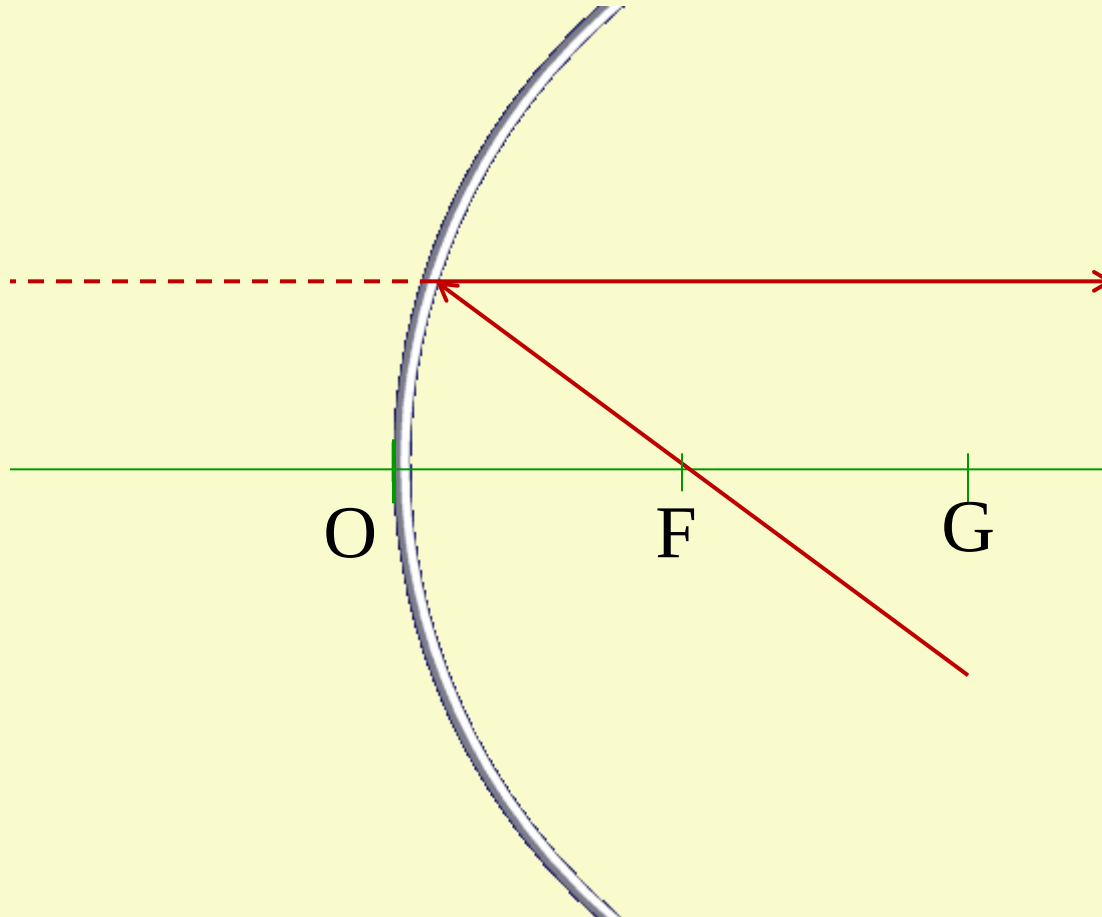
Jellegzetes sugármenetek homorú tükör esetén

1. Az optikai tengellyel párhuzamosan beeső fénysugár homorú tükör esetén

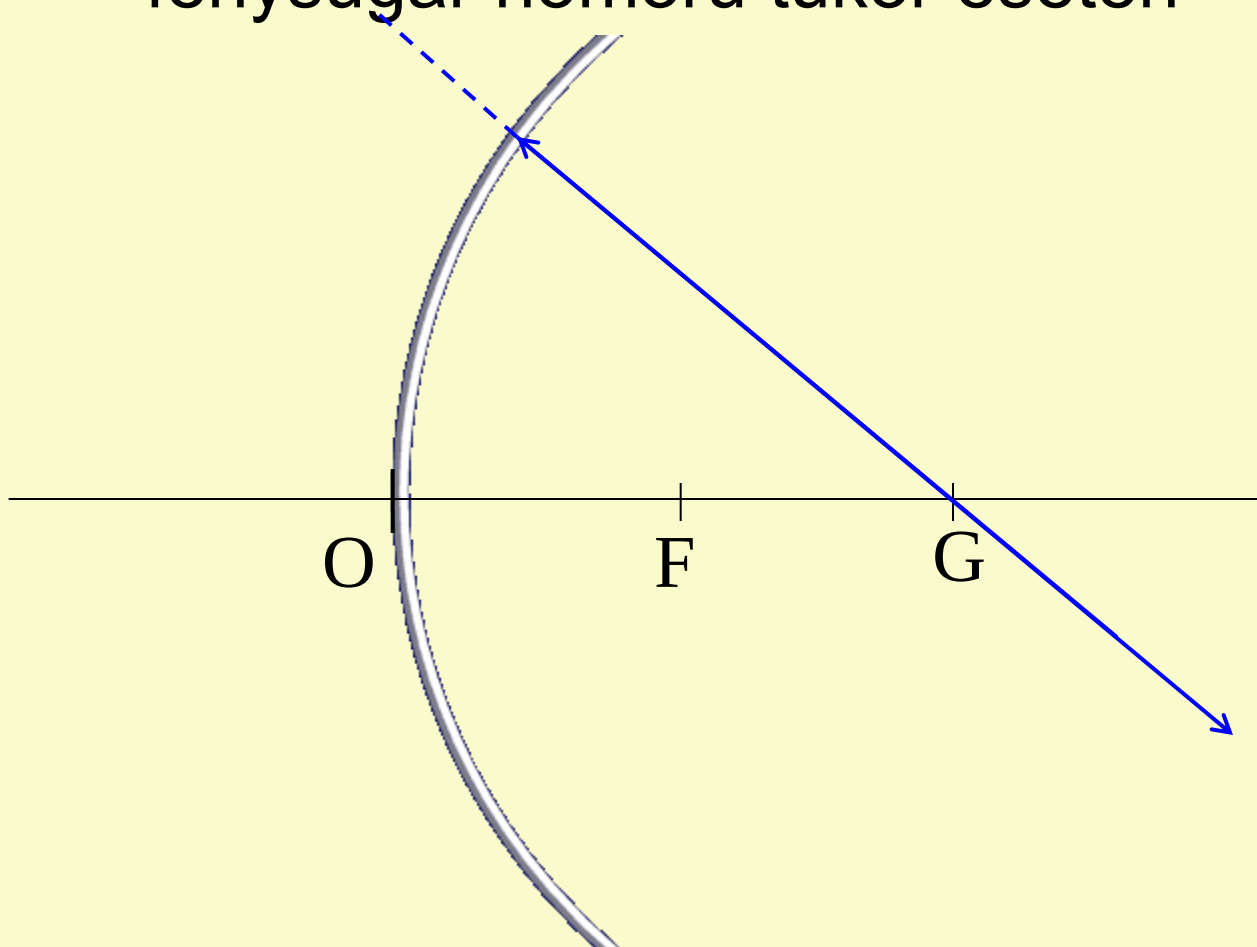
A visszavert fénysugár a fókuszponton fog keresztül menni.

2. A fókuszponton át beeső fénysugár homorú tükör esetén

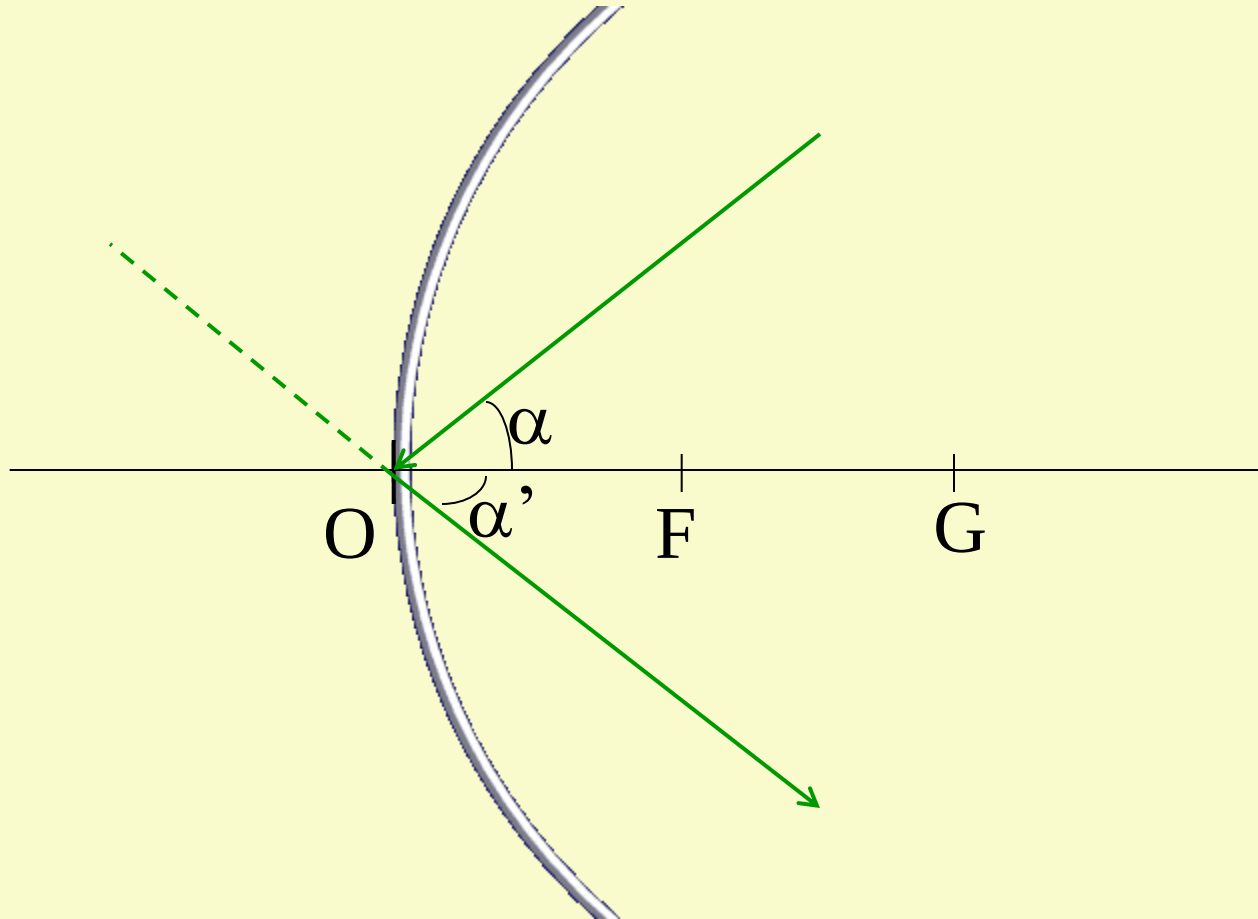
A visszavert fénysugár az optikai tengellyel párhuzamos lesz.

3. Az optikai középpont irányába beeső fénysugár homorú tükör esetén

A visszavert fénysugár önmagába verődik vissza.

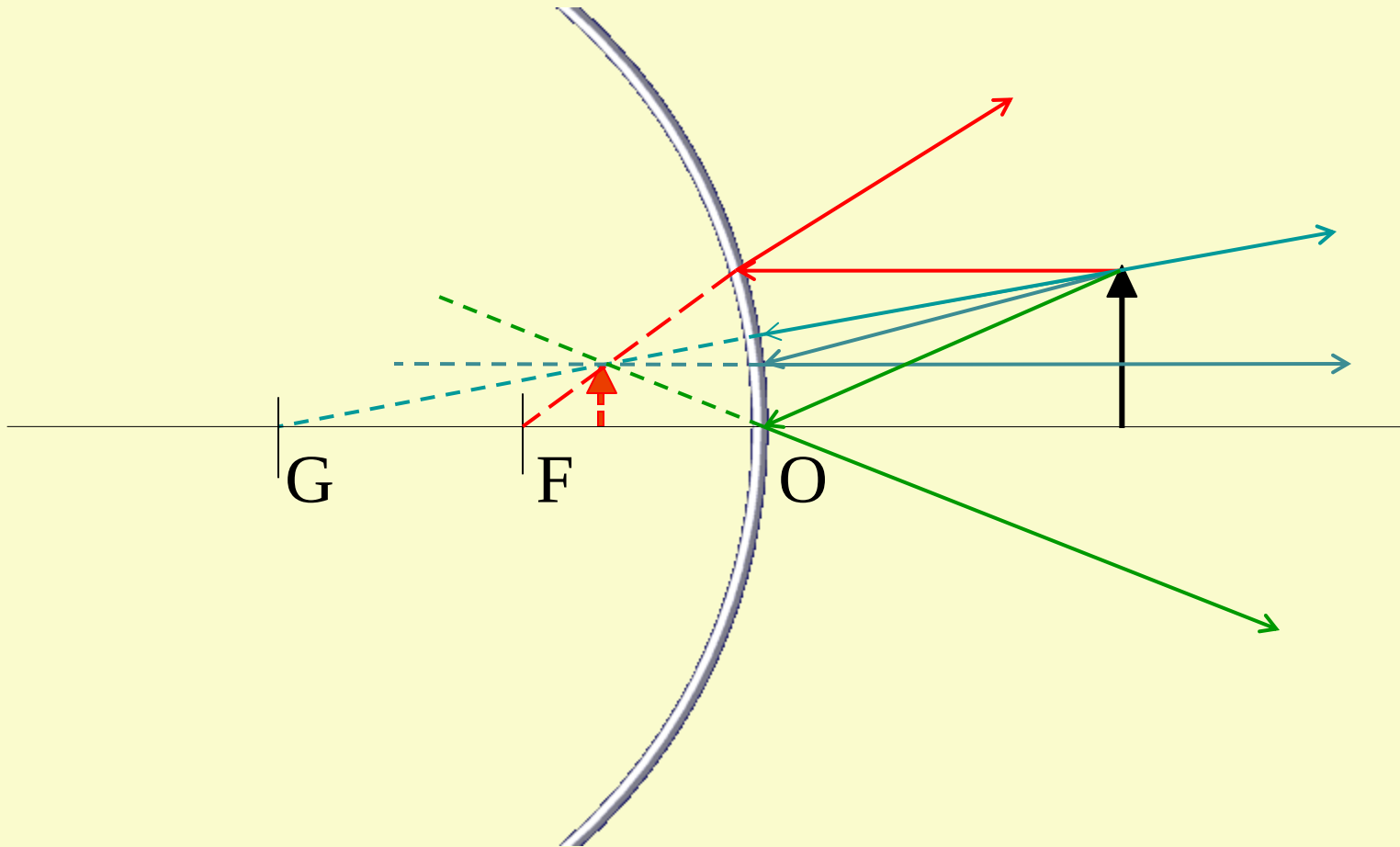
4. A C pontba beeső fénysugár homorú tükör esetén

A visszavert fénysugár azonos szög alatt verődik vissza.
($\alpha = \alpha'$)

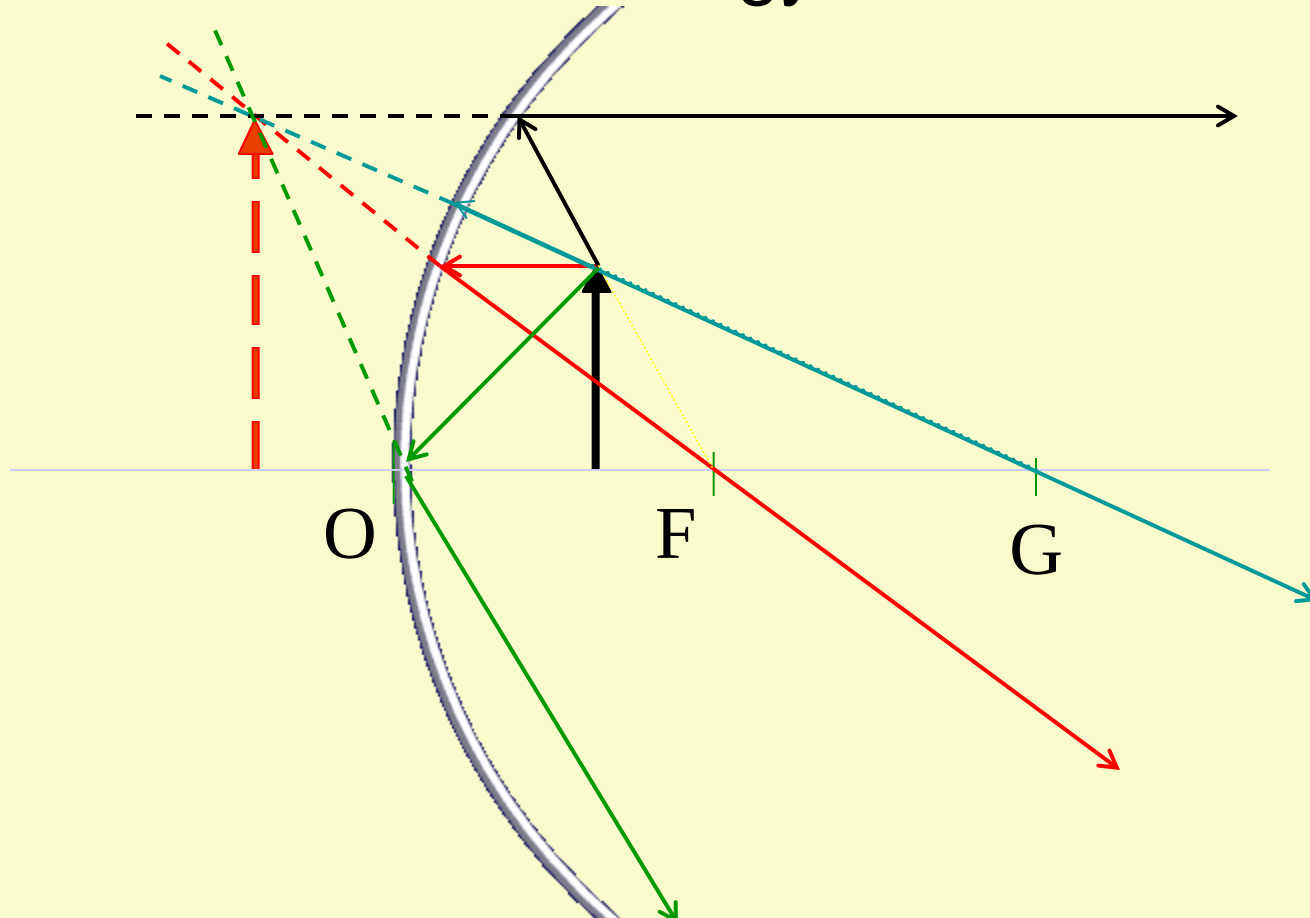
A tükörök képalkotása

A domború tükör képképzése (1, 2)

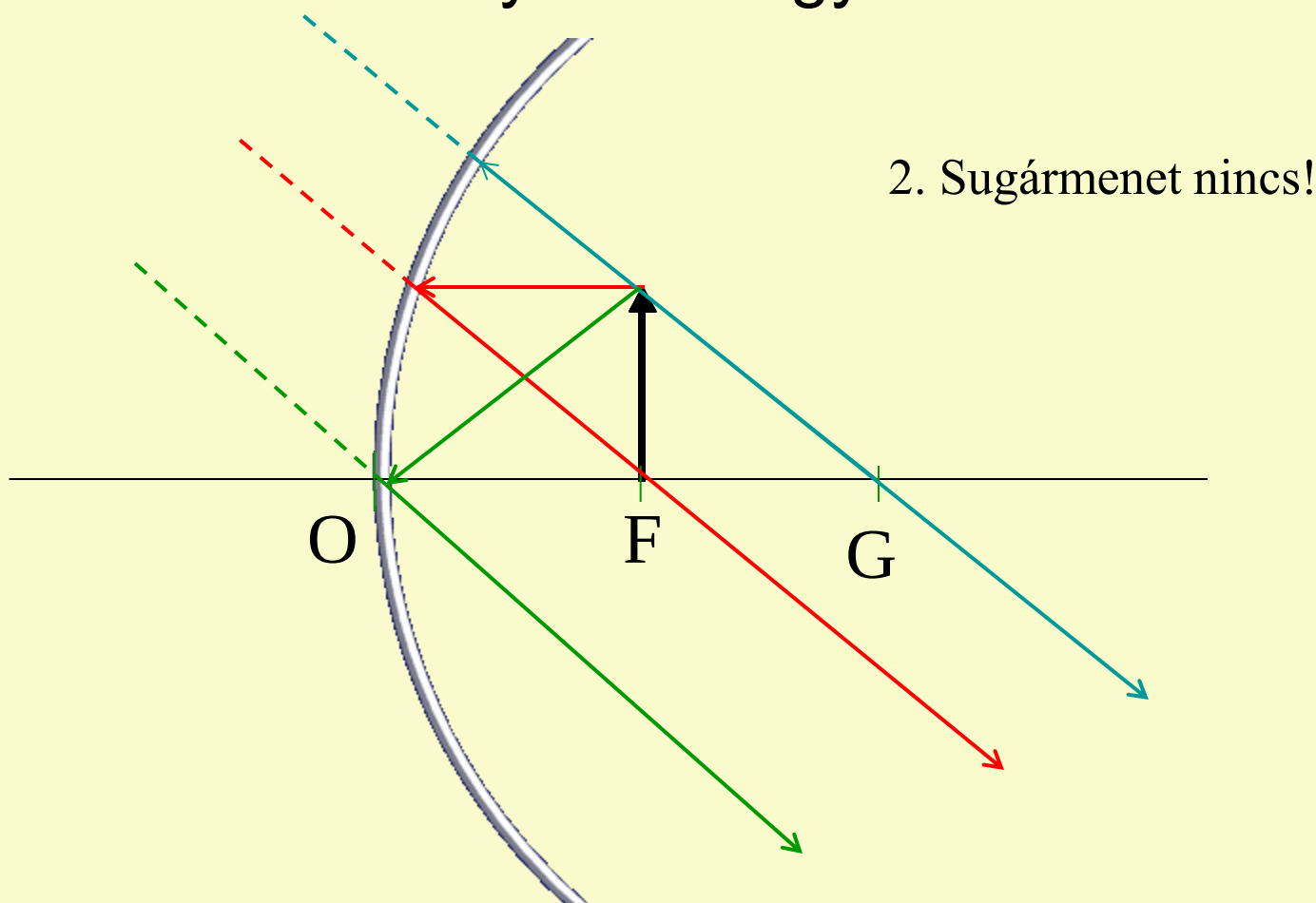
A keletkezett kép ***mindig***: egyenes állású
kicsinyített
látszólagos

A homorú tükör képképzése a fókusz távolságon belüli tárgyról

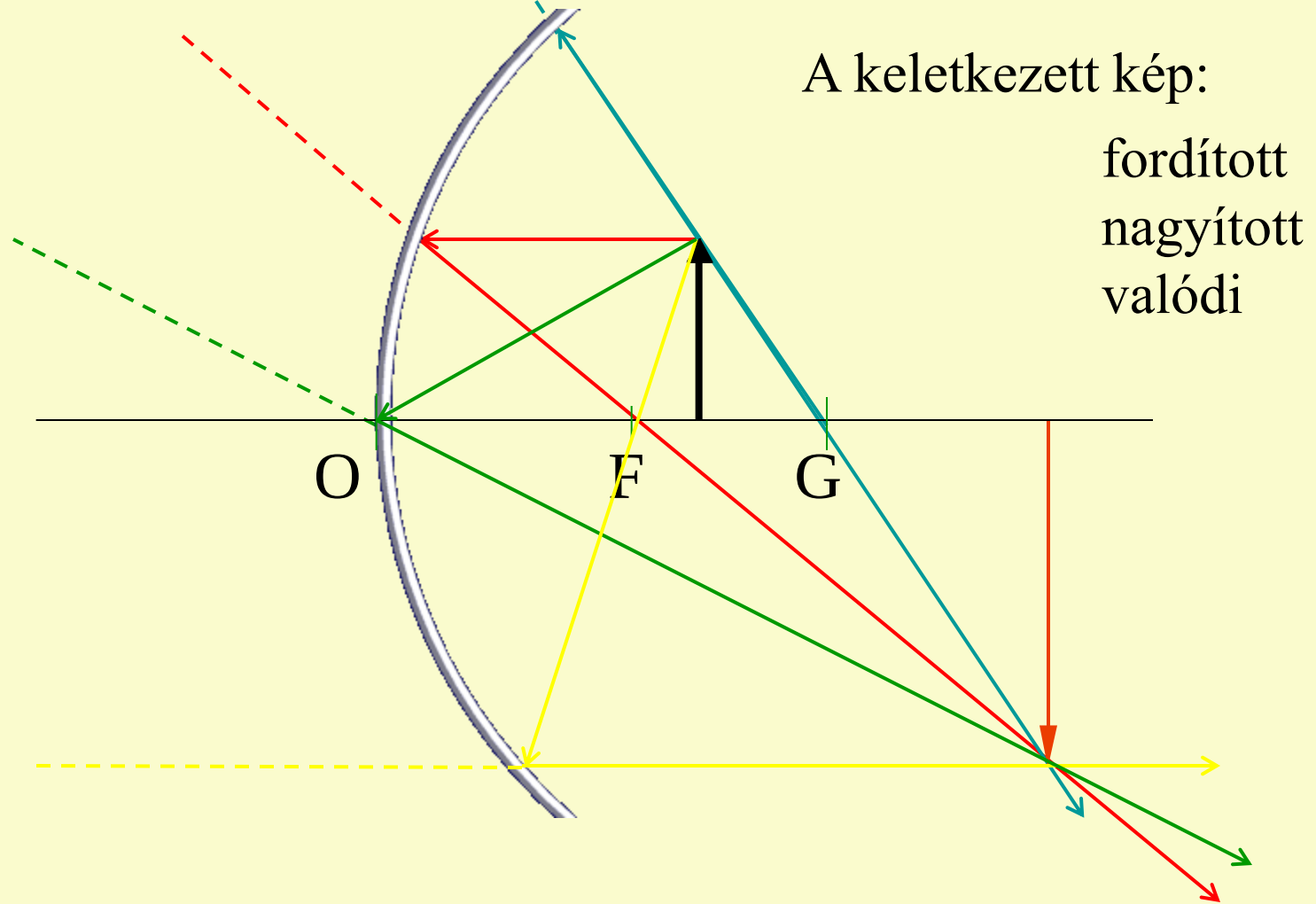
A keletkezett kép: egyenes állású
nagyított
látszólagos (virtuális)

A homorú tükör képképzése a fókuszpontban elhelyezett tárgyról

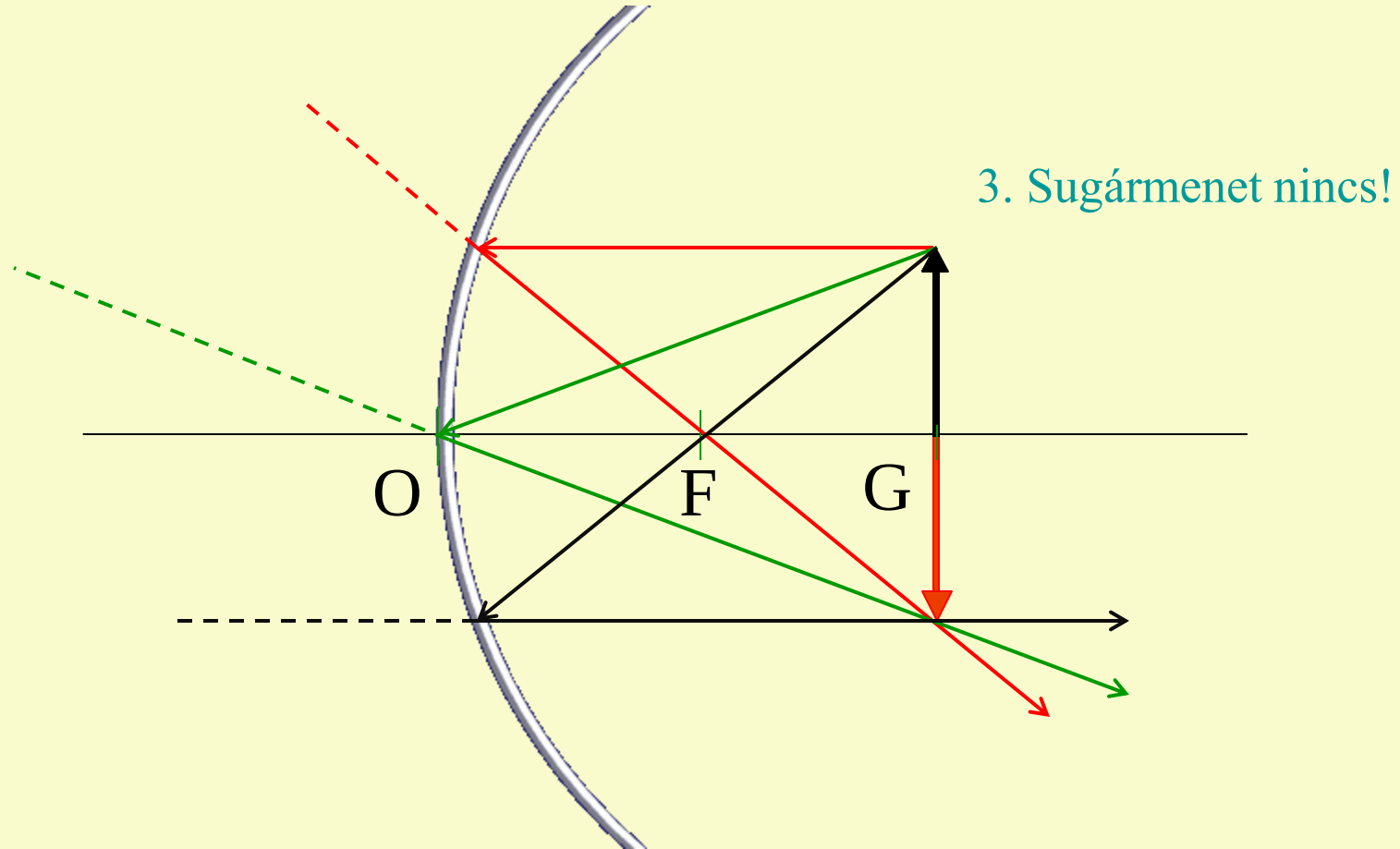

A visszavert sugarak és azok meghosszabbításai sem találkoznak, ezért a fókuszpontban elhelyezett tárgyról nem keletkezik kép.

A homorú tükör képképzése az egyszeres és kétszeres fókusz távolság között levő tárgyról

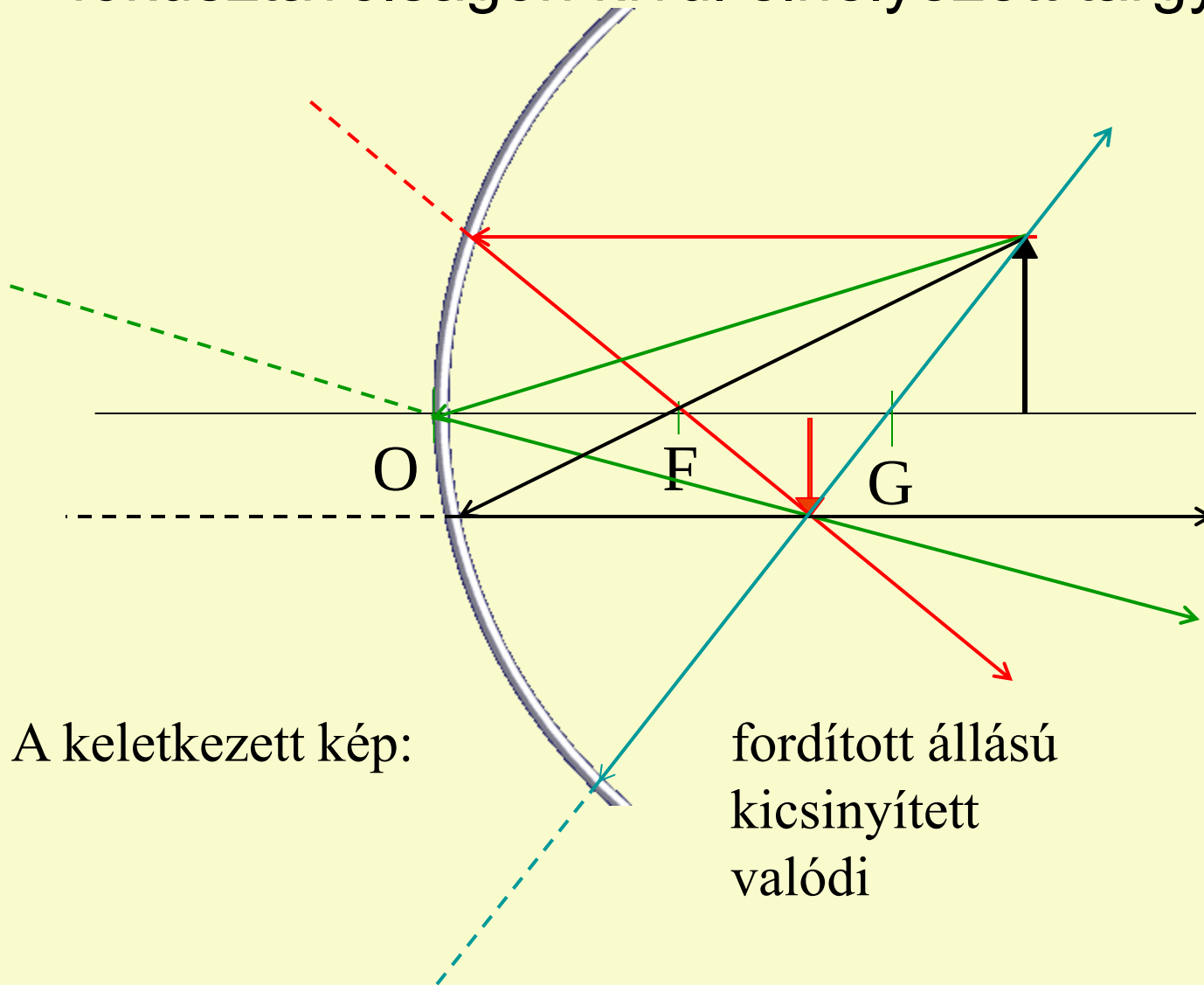

A homorú tükör képképzése a kétszeres fókusz távolságban elhelyezett tárgyról

A keletkezett kép: fordított állású
azonos nagyságú
valódi

A homorú tükör képképzése a kétszeres
fókusz távolságon kívül elhelyezett tárgyról

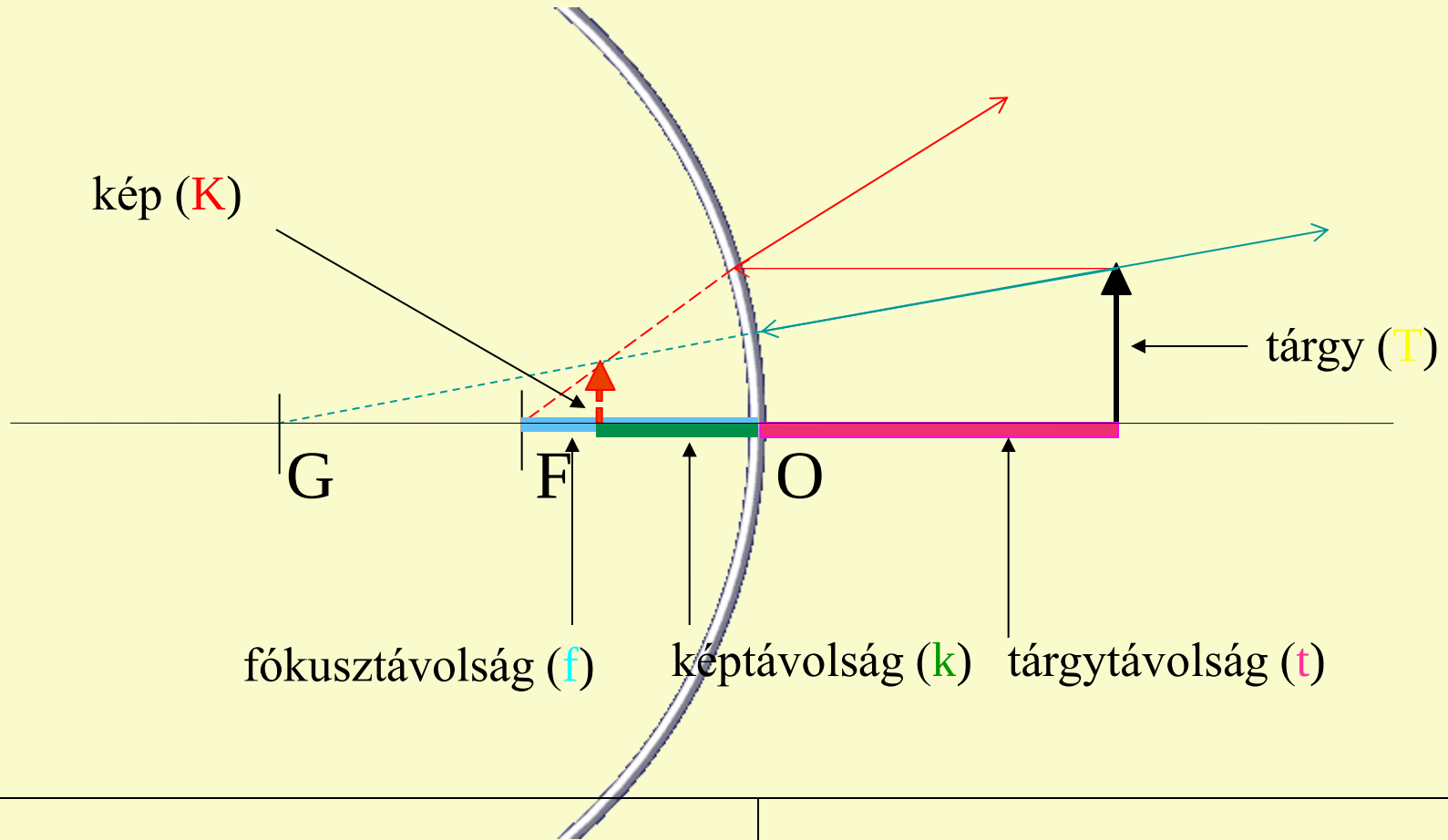

Homorú tükör képalkotása

A tárgy helye szerint

	Fókuszon belül	Fókuszban	Fókuszon kívül		
			G-n belül	G-nél	G-n kívül
Minősége	látszólagos	Nincs kép	valódi		
Állása	egyező		fordított		
Nagysága	nagyított		nagyított	egyező	kicsinyített
Helye	tükör mögött		G-n kívül	G-nél	G és F között

A tükrök leképezési törvénye, a nagyítás

A leképezési törvény:

$$\frac{1}{f} = \frac{1}{k} + \frac{1}{t}$$

A nagyítás:

$$N = \frac{k}{t} = \frac{K}{T}$$

A tükrök alkalmazásai

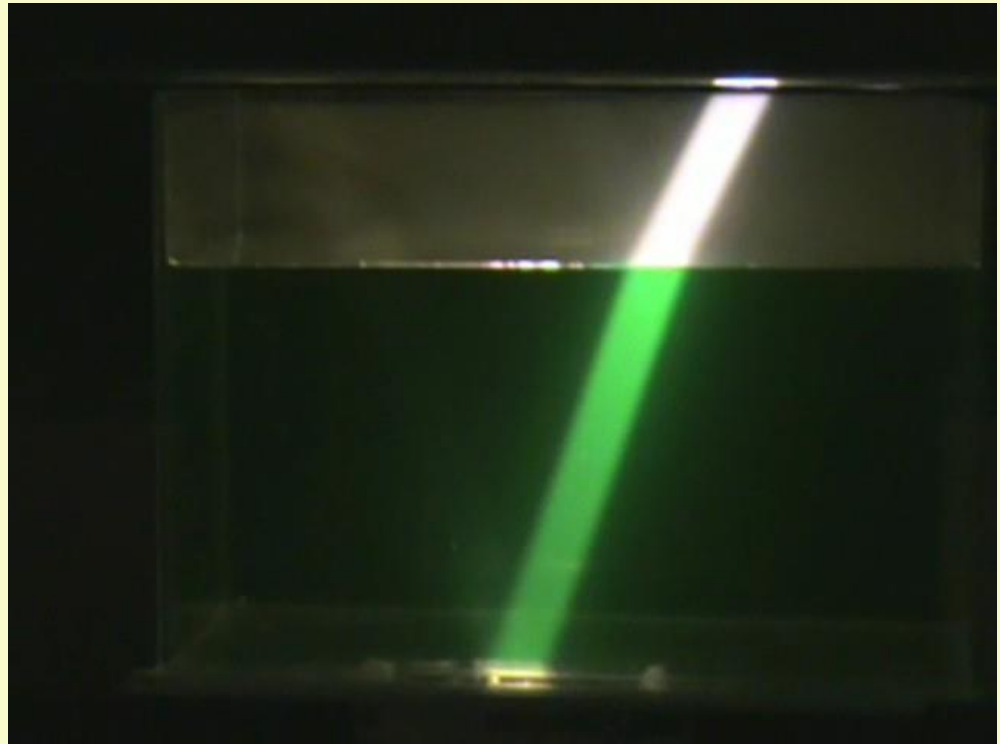
Kozmetikai vagy borotválkozó
tükör: *homorú tükör*, nagyított képet
ad.

Visszapillantó tükör autóban és más
járműveken, hévmegállóban,
veszélyes utcasarkon: *domború
tükör*, kicsinyített, de nagy látószögű
képet ad.

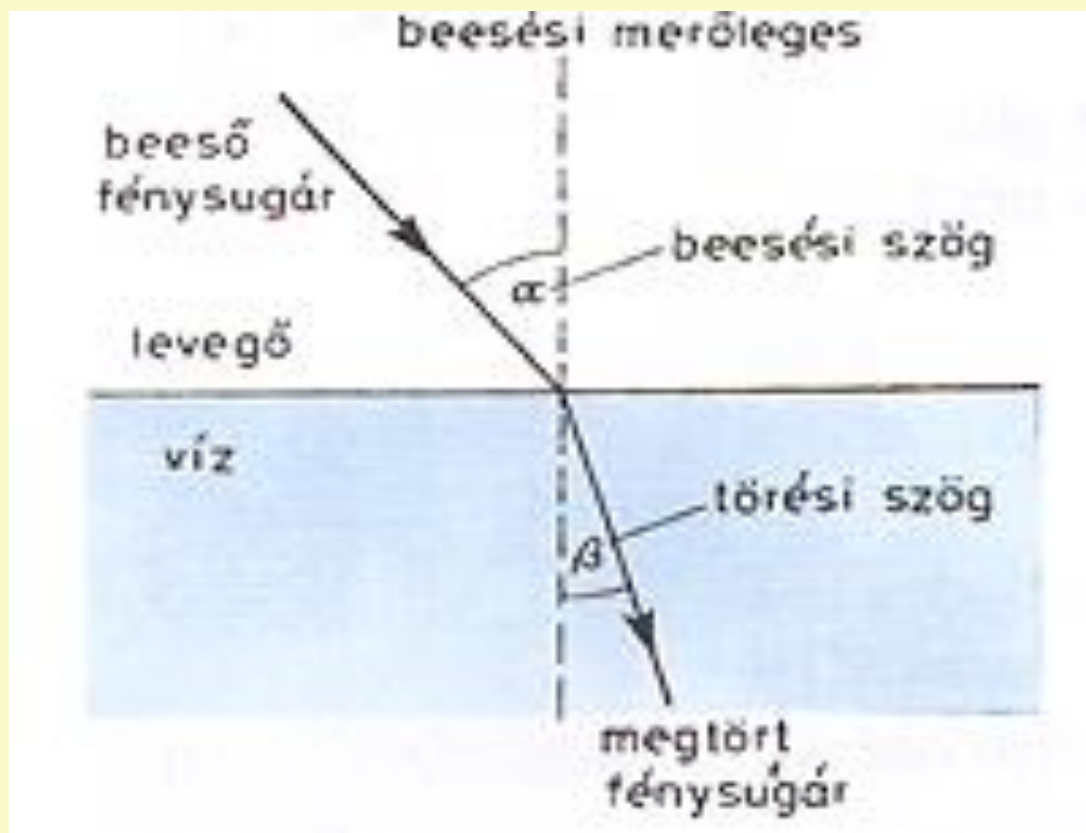
Előszoba tükör: *sík tükör*,
ugyanakkora képet ad.

Fénytörés

Amikor a fénysugár az egyik átlátszó anyagból a másikba lép, megváltoztatja irányát. Ez a fénytörés jelensége.

A beeső fénysugár és a beesési merőleges által bezárt szöget beesési szögnek nevezzük. A megtört fénysugár és a beesési merőleges által bezárt szög a törési szög.

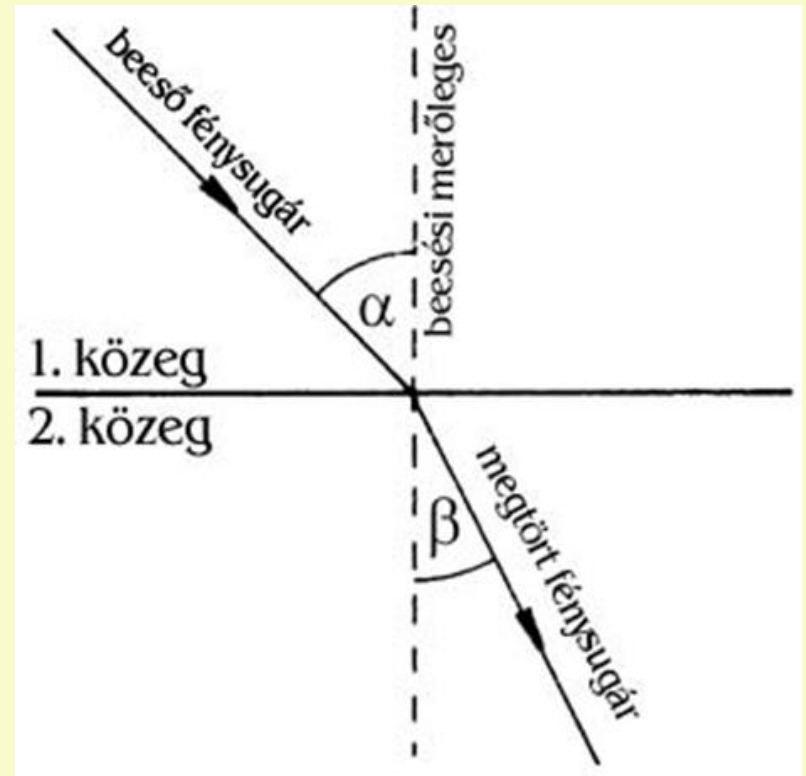
Amikor a fény az optikailag ritkább közegből az optikailag sűrűbb közegbe jut, a fénysugár a beesési merőlegeshez törik (a törési szög kisebb, mint a beesési szög)

Fénytörés törvénye

a) A beeső fénysugár, a megtört fénysugár és a beesési merőleges egy síkban vannak.

b) A beesési szög (α) szinusza egyenesen arányos a törési szög (β) szinuszával, az arányossági tényező pedig a második közegnek az elsőre vonatkozó relatív törésmutatója ($n_{2,1}$):

$$\frac{\sin \alpha}{\sin \beta} = \frac{c_1}{c_2} = n_{2,1} = \frac{n_2}{n_1}$$

Ezt a törvényt törési törvénynek vagy Snellius–Descartes-törvénynek nevezzük.

- A beesési szög szinuszának és a törési szög szinuszának hányadosát a két anyag relatív törésmutatójának nevezzük. *A törésmutató megegyezik a fénynek a két közegben mért sebességének a hányadosával.*
$$n_{2,1} = c_1 / c_2$$
- $n_{2,1}$: a második közegnek az első közegre vonatkozó relatív törésmutatója (ahol c_1 az első közegben, c_2 a második közegben mért fénysebesség)

Két anyag közül fénytaniilag sűrűbbnek nevezzük azt, amelyikben a fény lassabban terjed. Az optikailag sűrűbb közegbe lépve a fény a beesési merőlegeshez törik. Fordított irányba pedig a beesési merőlegetől törik.

A merőlegesen beeső fénysugár változatlan irányban halad tovább.

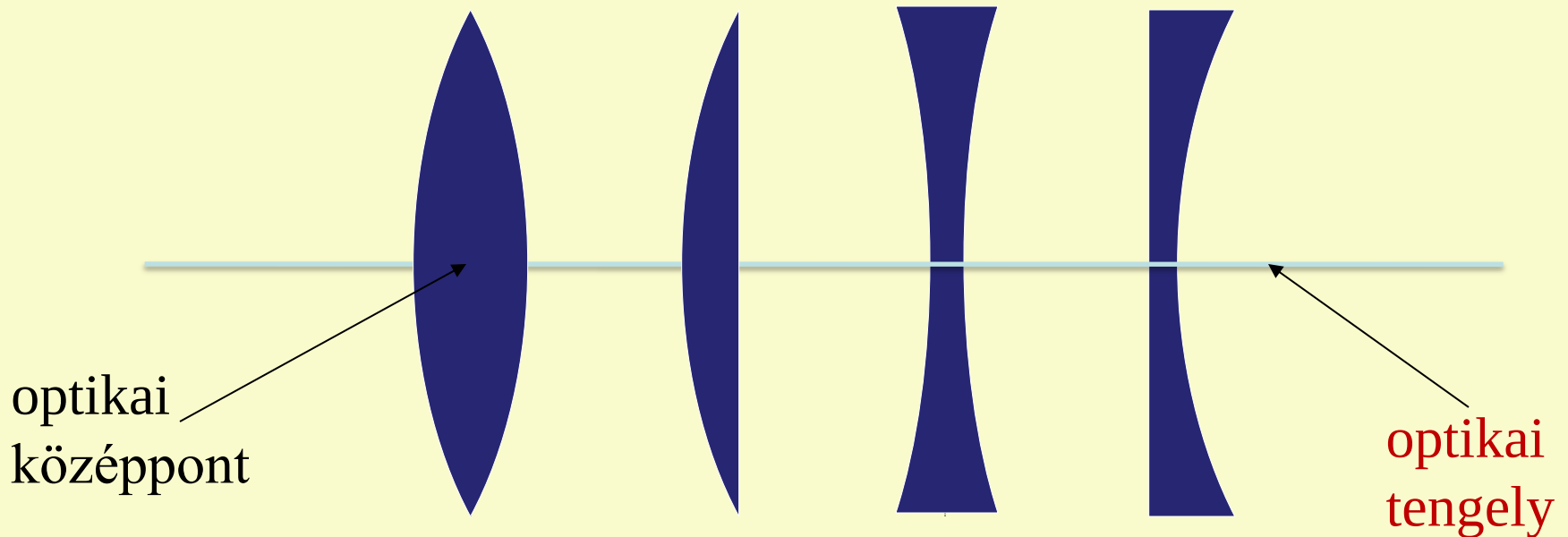
Teljes visszaverődés

- Ha a fény optikailag sűrűbb közegből a ritkábbba halad a törési szög nagyobb mint a beesési szög, így elérhetünk olyan beesési szöget, hogy a törési szög éppen 90° lesz. Ha tovább növeljük a beesési szöget, a fénysugár nem törik meg, hanem visszaverődik!
- Azt a beesési szöget, amelynél a törési szög éppen 90° -os, határszögnek nevezzük.

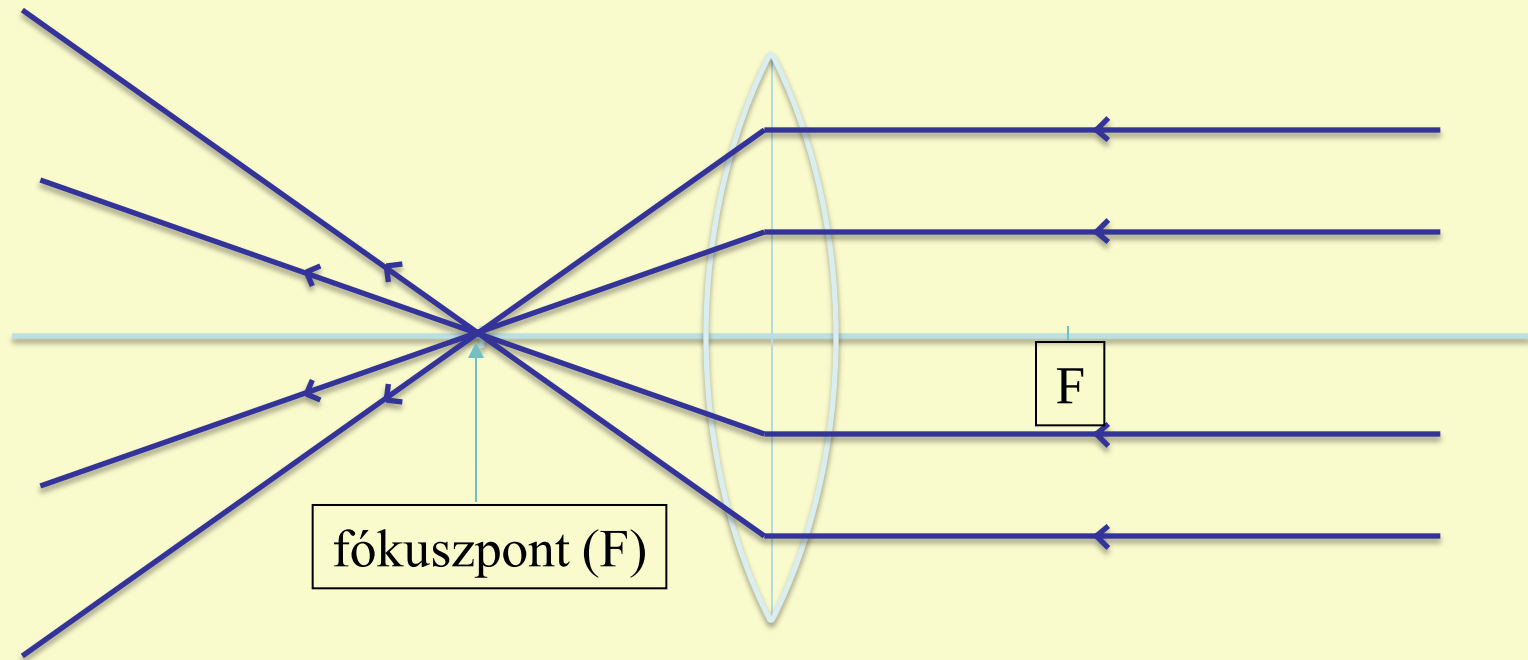
A lencsék fogalma, fajtái

Az optikai lencsék a legegyszerűbb fénytörésen alapuló leképezési eszközök. Fajtái: a domború és a homorú lencse.

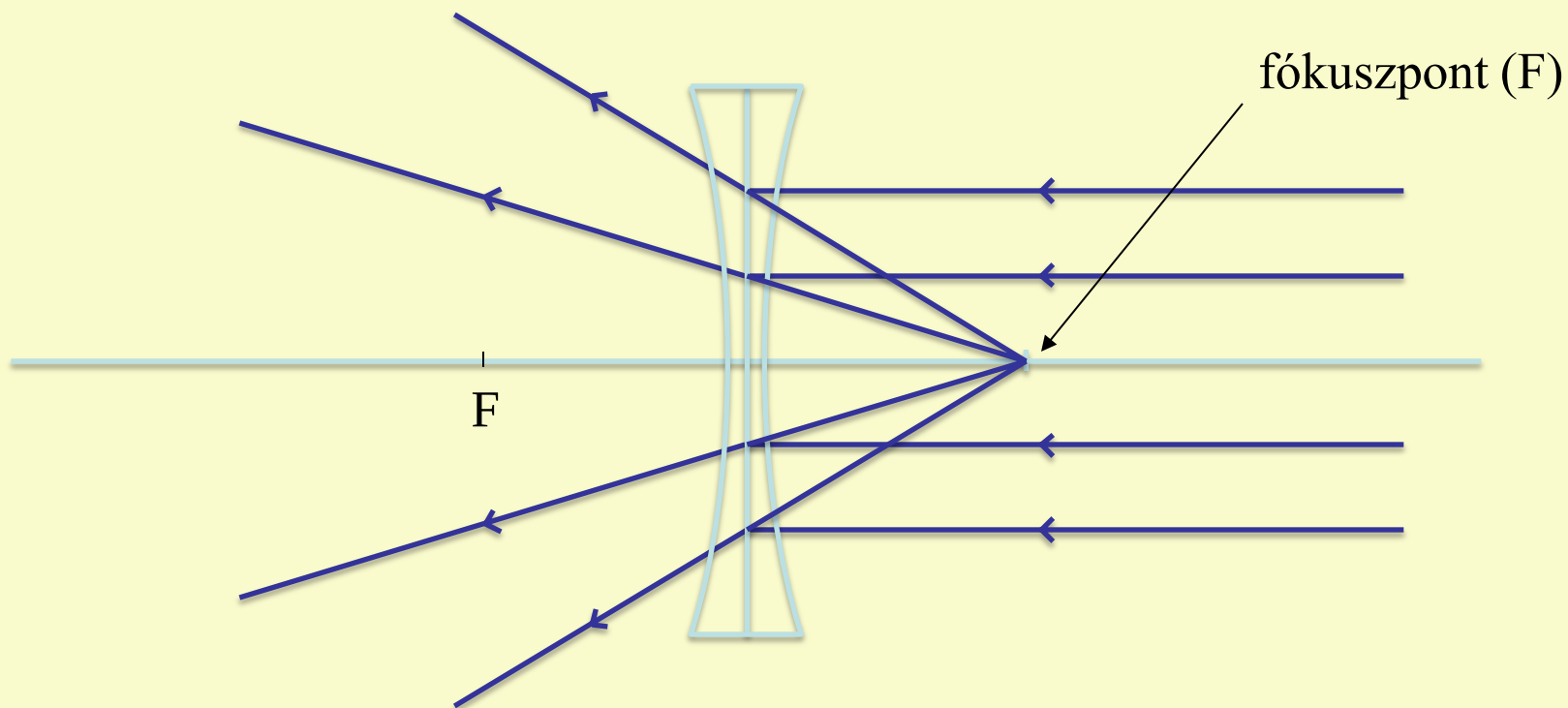
A továbbiakban vékony lencsékkel foglalkozunk.

A domború lencse

A párhuzamos nyaláb a domború lencsén való áthaladás után összetartó nyaláb lesz, ezért nevezik a domború lencsét gyűjtőlencsének.

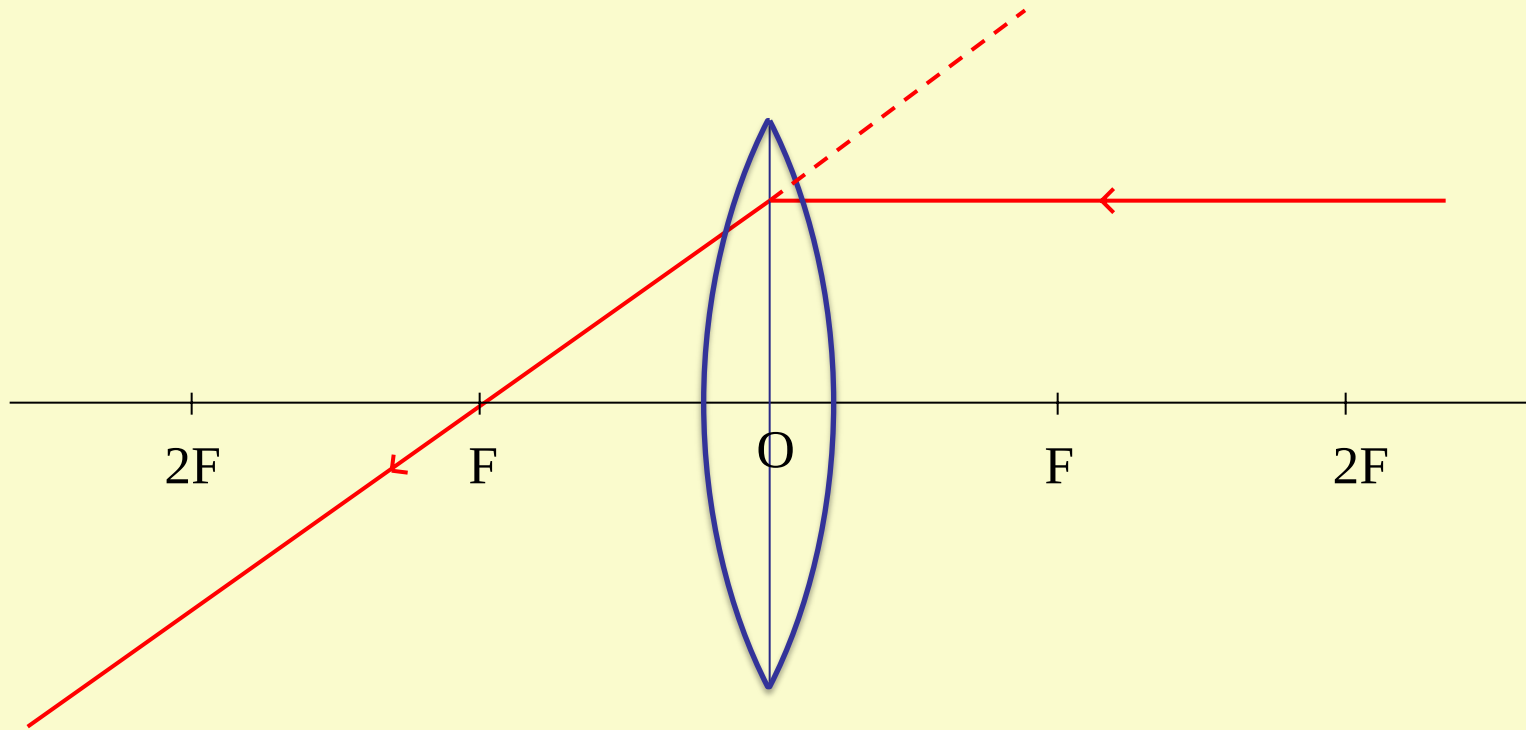
A homorú lencse

A párhuzamos nyaláb a homorú lencsén való áthaladás után széttartó nyaláb lesz, ezért a homorú lencsét szórólencsének nevezik.

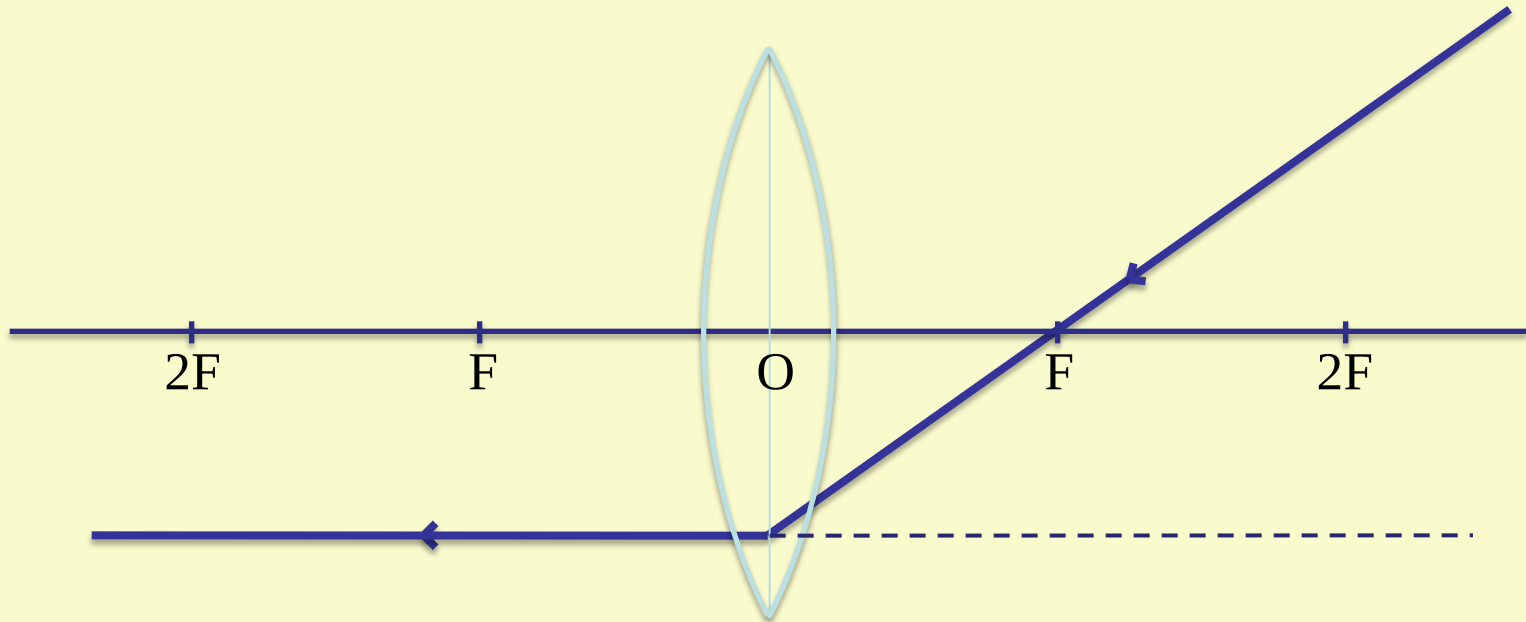
Jellegzetes sugármenetek gyűjtőlencse esetén

1. Az optikai tengellyel párhuzamosan beeső fénysugár gyűjtőlencse esetén

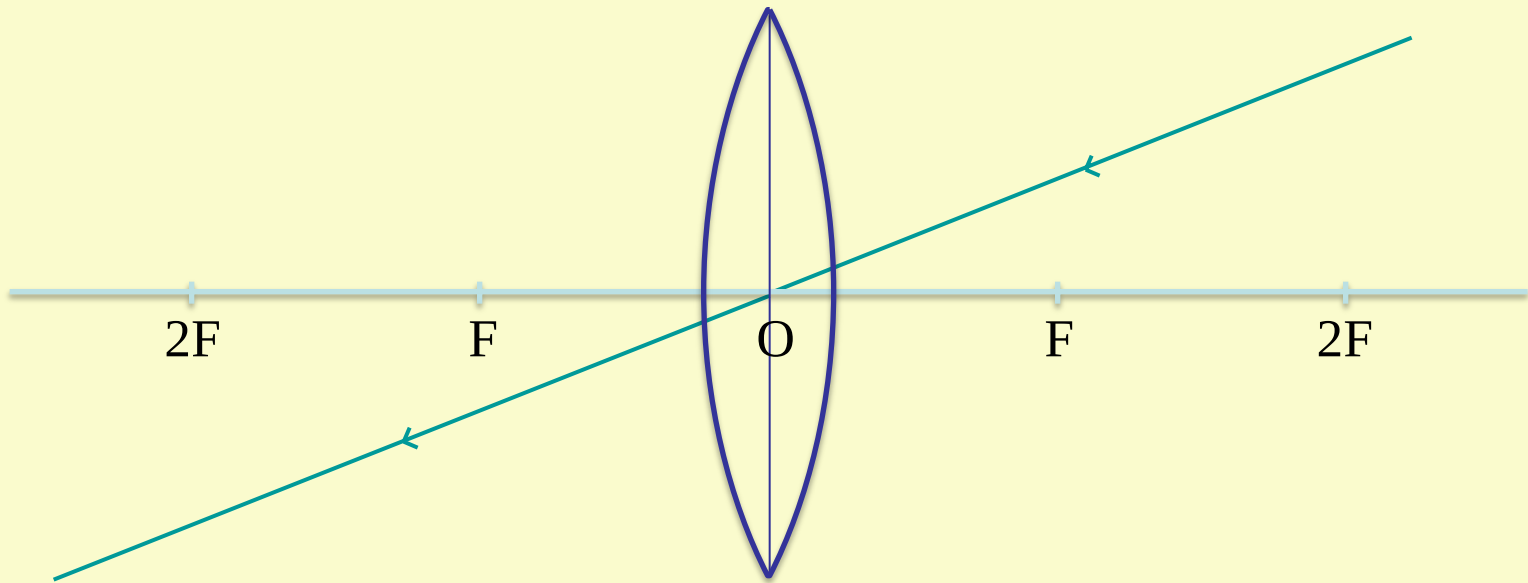
A megtört fénysugár a fókuszponton halad keresztül.

2. A fókuszponton át beeső fénysugár gyűjtőlencse esetén

A megtört fénysugár az optikai tengellyel párhuzamosan
halad tovább.

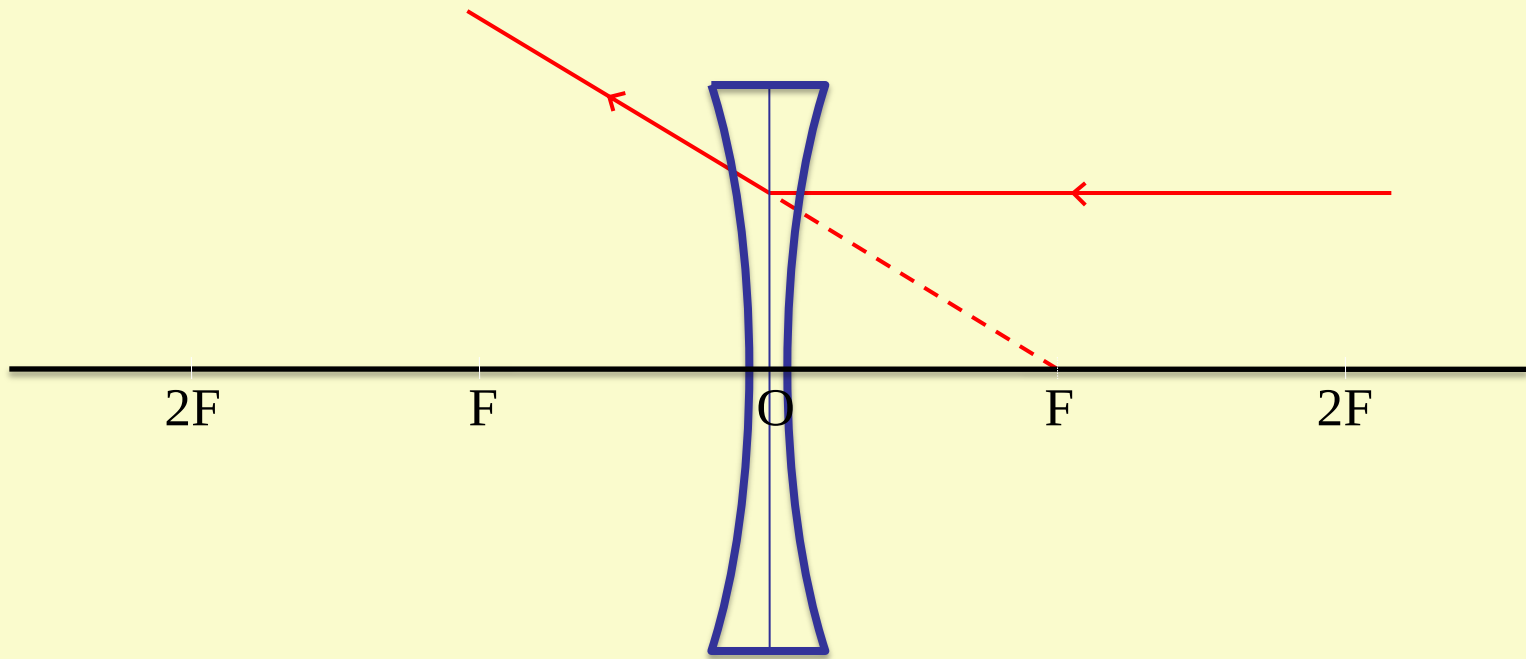
3. Az optikai középponton át beeső fénysugár gyűjtőlencse esetén

A fénysugár irányváltoztatás nélkül halad át a lencsén.

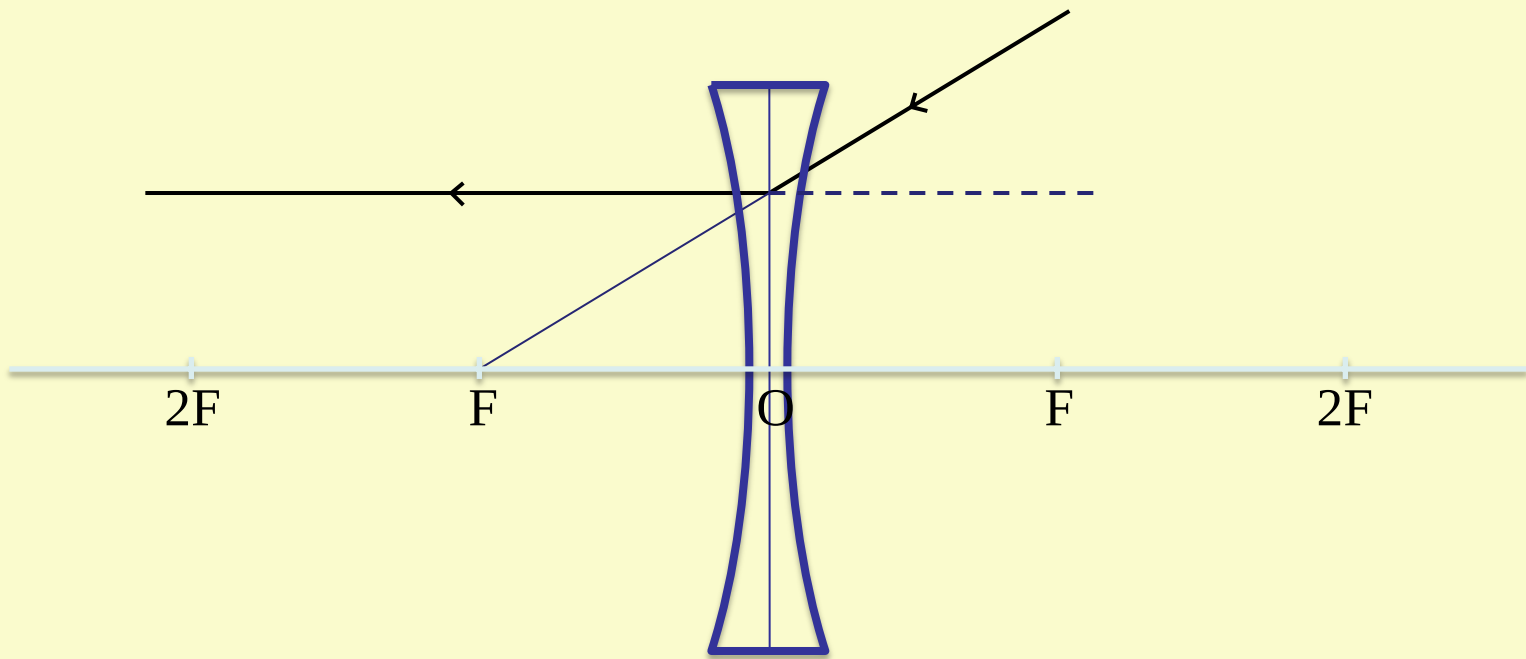
Jellegzetes sugármenetek szórólencse esetén

1. Az optikai tengellyel párhuzamosan beeső fénysugár szórólencse esetén

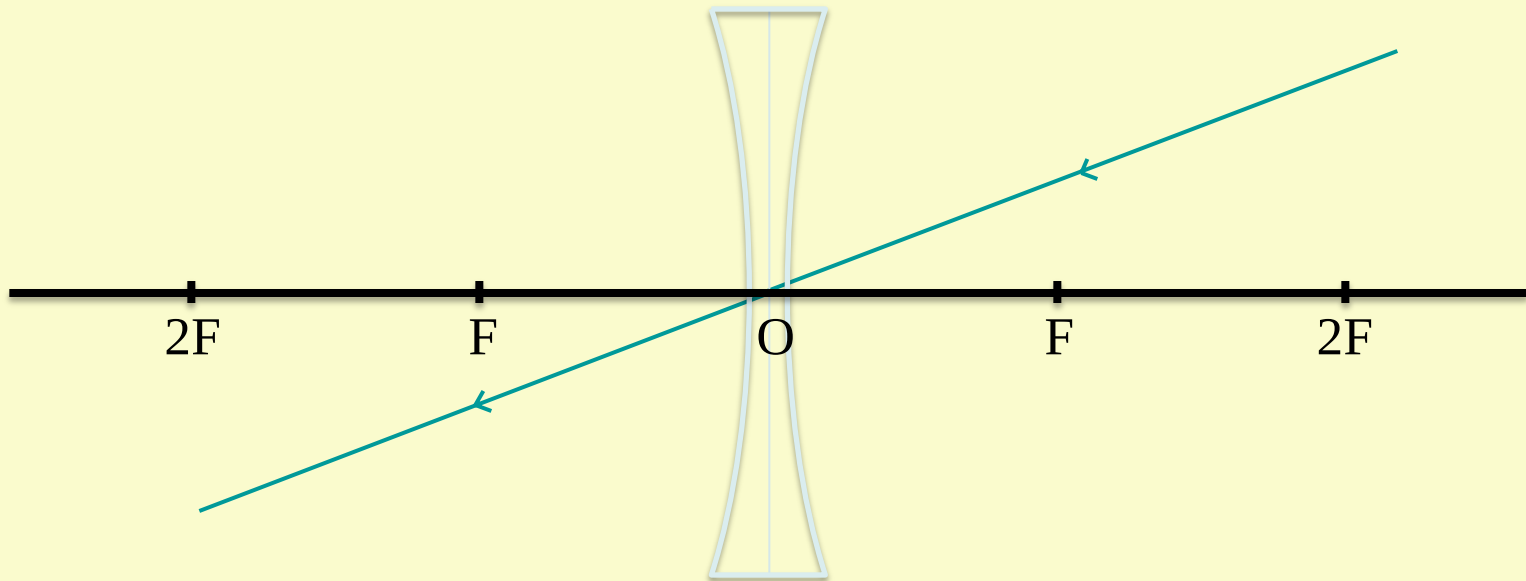
A megtört fénysugár úgy halad tovább, mintha a lencse előtti fókuszról indult volna ki.

2. A fókuszpont irányába beeső fénysugár szórólencse esetén

A megtört fénysugár az optikai tengellyel párhuzamosan halad tovább.

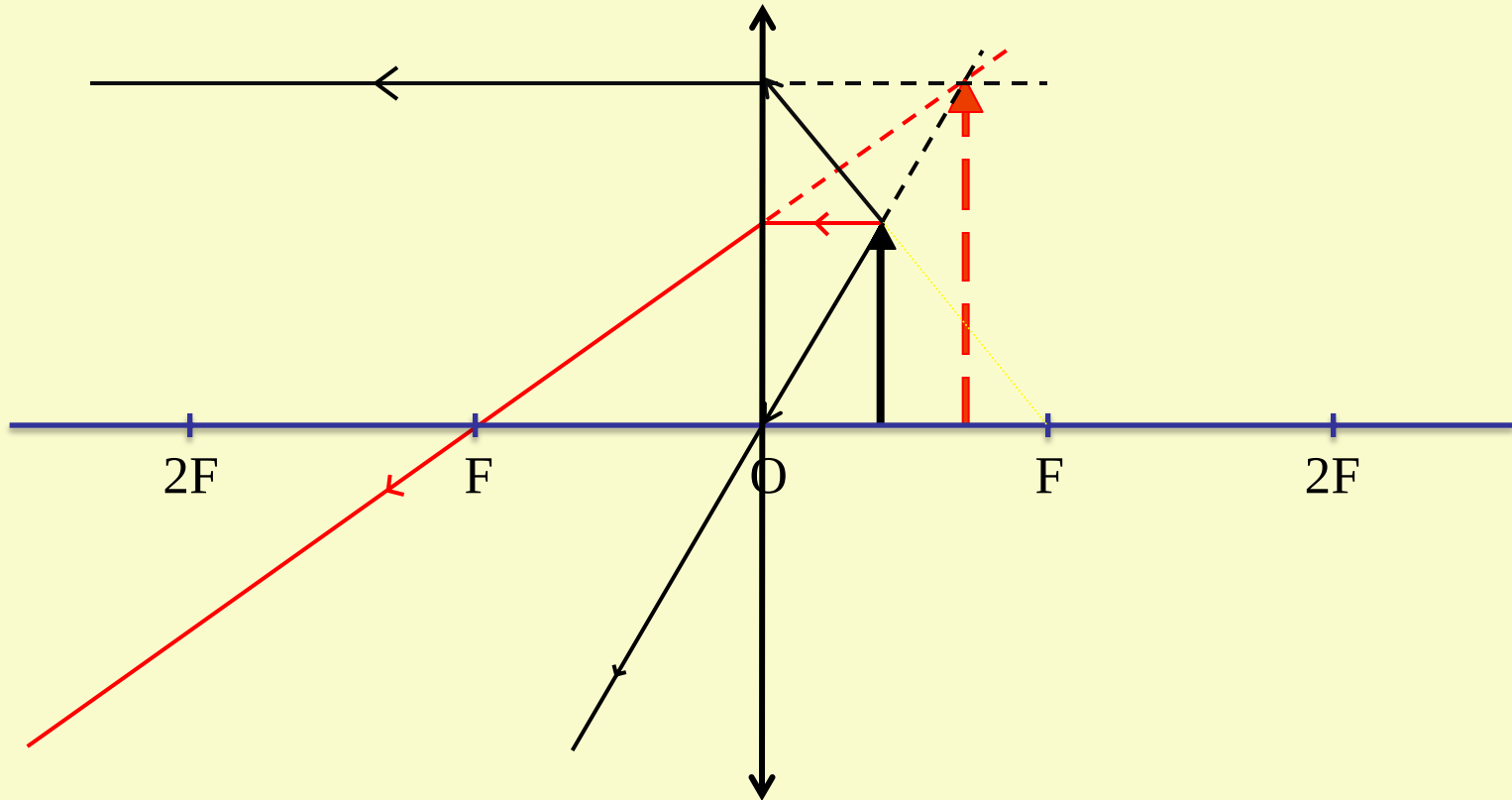
3. Az optikai középponton át beeső fénysugár szórólencse esetén

A fénysugár irányváltoztatás nélkül halad át a lencsén.

A LENCSEK KÉPALKOTÁSA

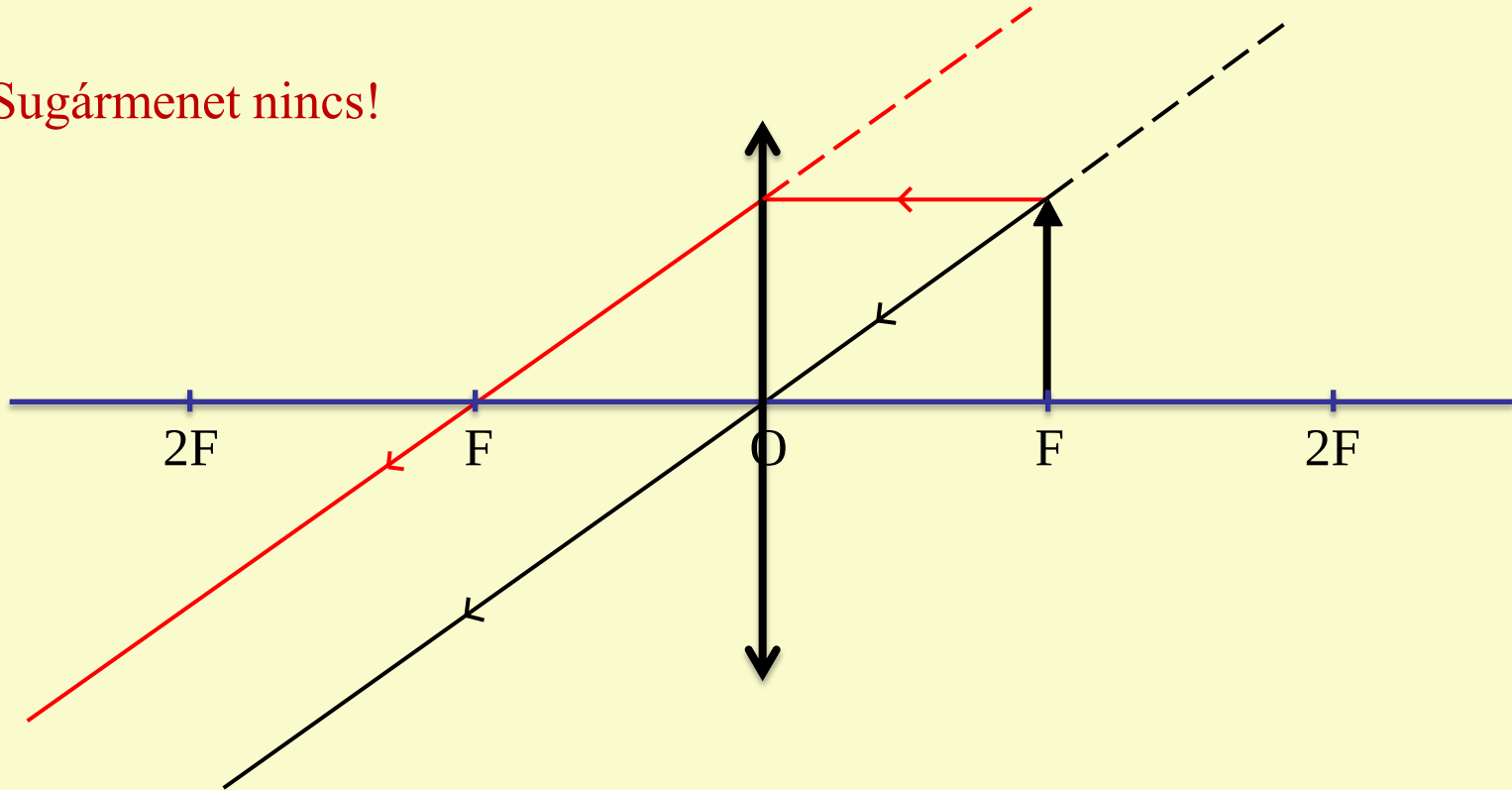
A gyűjtőlencse képalkotása a fókusz távolságon belüli tárgyról

A keletkezett kép: egyenes állású
nagyított
látszólagos

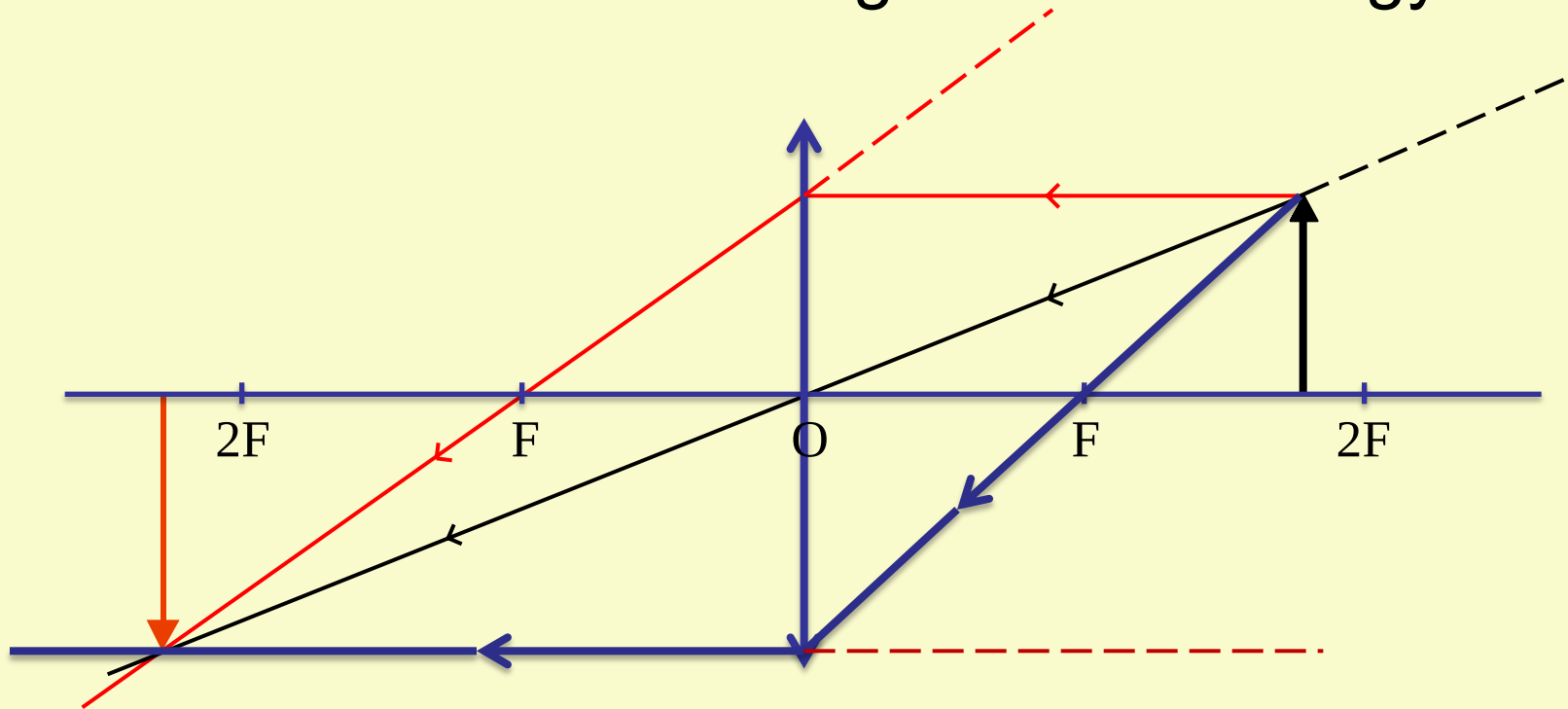
A gyűjtőlencse képalkotása a fókuszpontban elhelyezett tárgyról

2. Sugármenet nincs!

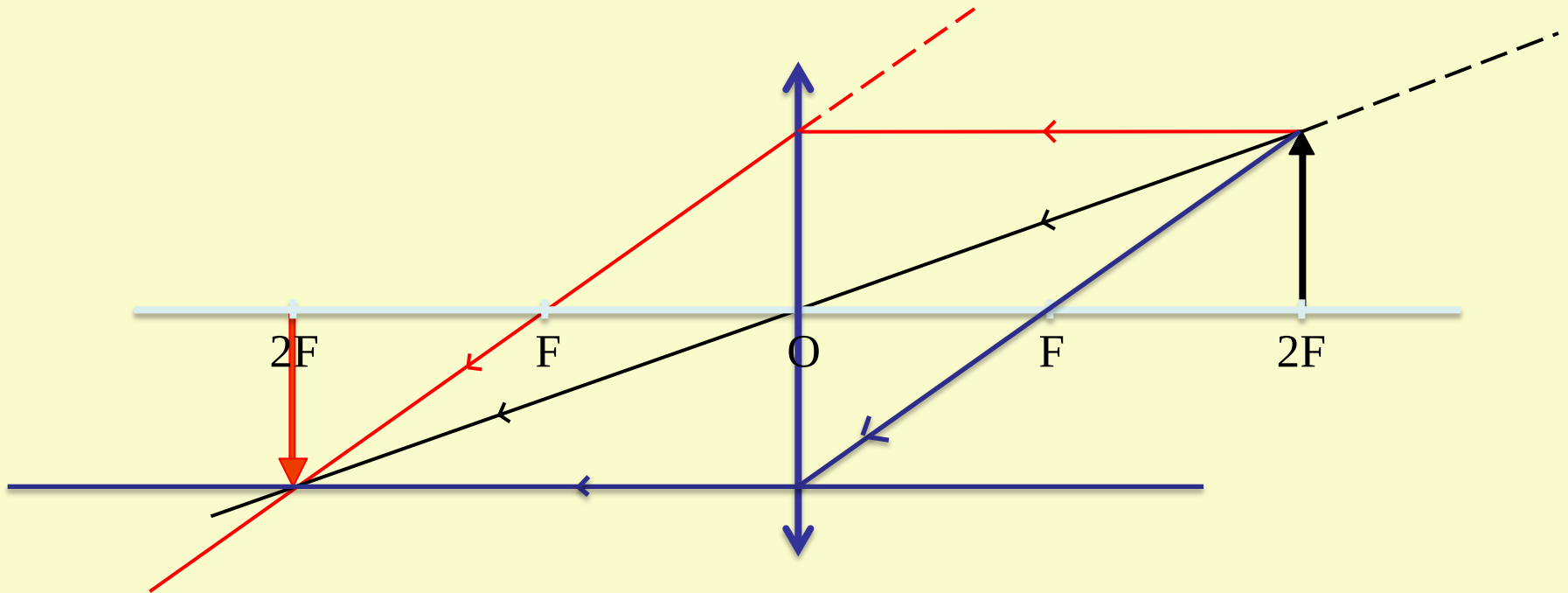
A megtört sugarak és azok meghosszabbításai sem találkoznak, ezért a fókuszpontban elhelyezett tárgyról nem keletkezik kép.

A gyűjtőlencse képalkotása az egyszeres és kétszeres fókusz távolság között levő tárgyról

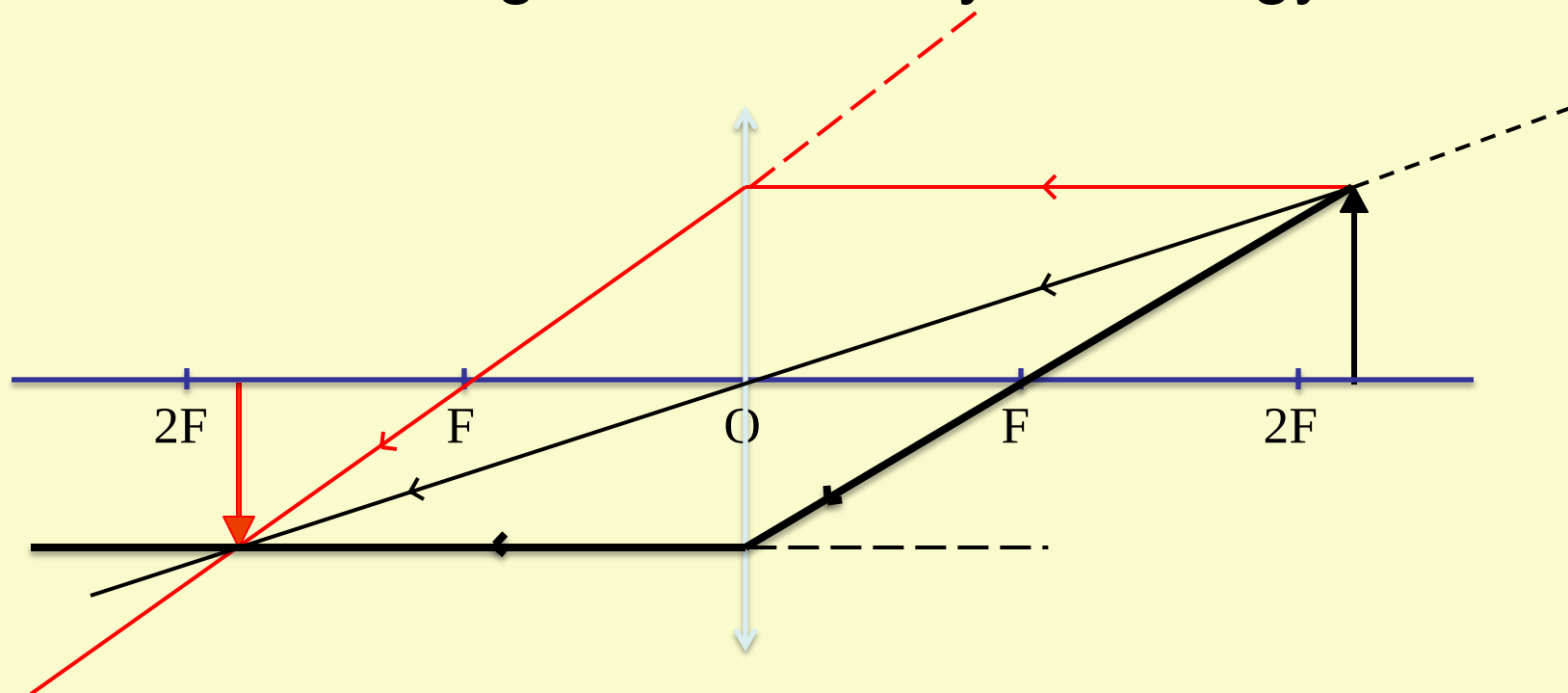
A keletkezett kép: fordított
nagyított
valódi

A gyűjtőlencse képalkotása a kétszeres fókusz távolságban elhelyezett tárgyról

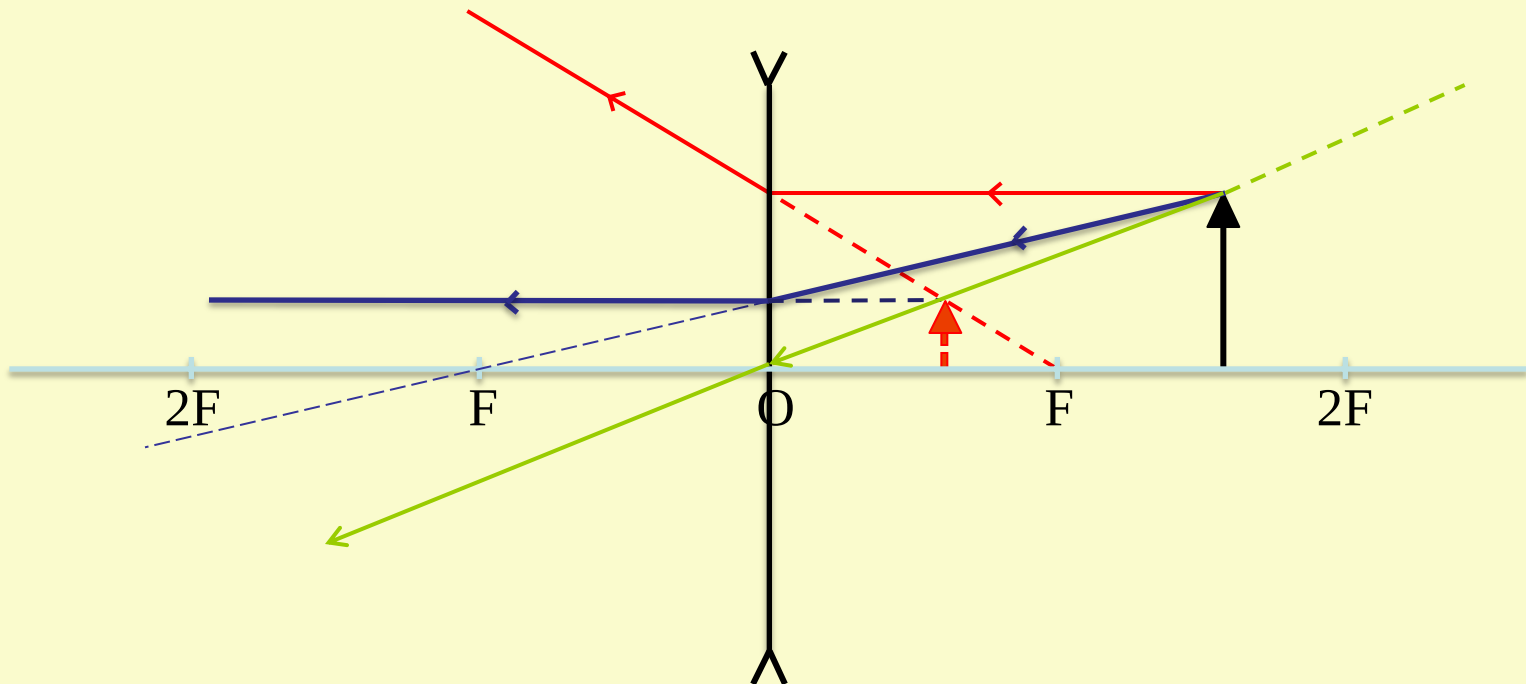
A keletkezett kép: fordított állású
azonos nagyságú
valódi

A gyűjtőlencse képalkotása a kétszeres fókusz távolságon kívül elhelyezett tárgyról

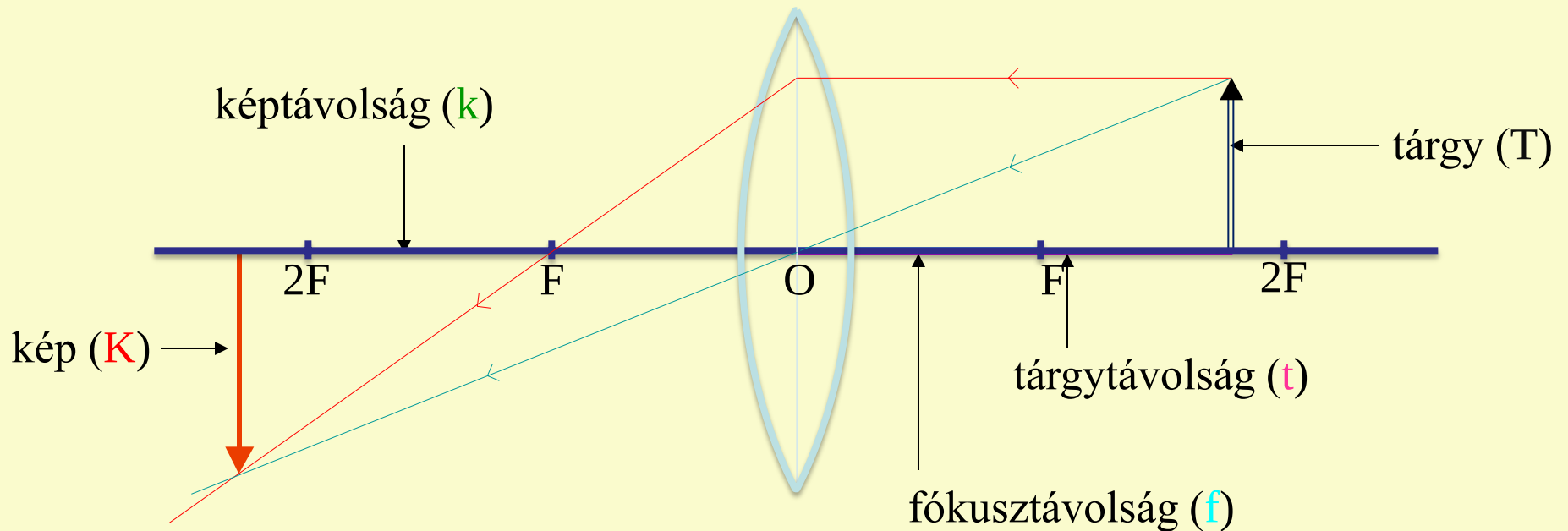
A keletkezett kép: fordított állású
kicsinyített
valódi

A szórólencse képalkotása

A keletkezett kép ***mindig***: egyenes állású
kicsinyített
látzólagos

A vékonylencsék leképezési törvénye, a nagyítás

A leképezési törvény:

$$\frac{1}{f} = \frac{1}{k} + \frac{1}{t}$$

A nagyítás:

$$N = \frac{k}{t} = \frac{K}{T}$$

A DIOPTRIA

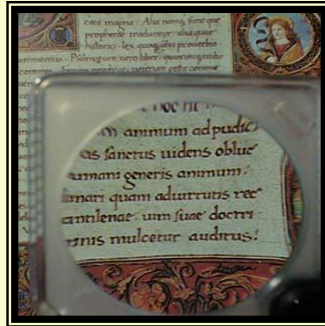
A lencse jellemzője a fénytörő képessége, a dioptria:

$$D = \frac{1}{f}$$

A fókusztávolságot méterben kell mérni.

A lencsék alkalmazásai

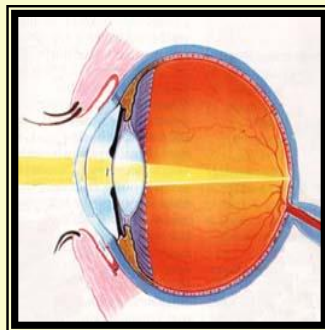
a lupe

a távcső

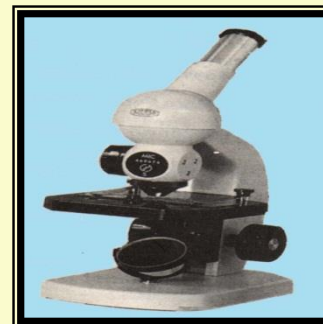
az emberi szem

a vetítő

a fényképezőgép

a mikroszkóp